

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra filosofie a patrologie

Humanitní studia

Barbora Šímová

Stvoření světa podle Basila z Caesareje

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou / diplomovou práci vypracoval/a samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Podpis autora práce

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Doc. ThDr. Václavu Venturovi ThD. za cenné informace, které mi poskytl, za čas, který vedení mé práce věnoval a za milý přístup.

OBSAH

Úvod	5
1 Život a působení Basila z Caesareje	6
1.1 Původ a první činnost	6
1.2 Náboženská situace	10
1.3 Další Basilův život a působení	12
1.4 Spisy	14
1.5 Některé dosavadní teorie vzniku světa	14
2 Hexaémeron	17
2.1 O díle	17
2.2 Kázání první	19
2.3 Kázání druhé	24
2.4 Kázání třetí	27
2.5 Kázání čtvrté	29
2.6 Kázání páté	31
2.7 Kázání šesté	34
2.8 Kázání sedmé	37
2.9 Kázání osmé	38
2.10 Kázání deváté	40
2.11 Zhodnocení díla	43
Závěr	46
Prameny a literatura	47

ÚVOD

Ústředním tématem této práce je postava církevního patriarchy Basila Velikého a jeho dílo *Devět kázání o stvoření světa*, jinak také *Hexaémeron*. Jedná se o soubor jednotlivých kázání, která Basil Veliký přednesl během pěti dnů předvelikonočního půstu pravděpodobně roku 377 n.l.¹ Toto téma jsem si vybrala proto, že právě Basil Veliký je pro mě ze skupiny východních církevních Otců nejzajímavější, a také proto, že právě *Devět kázání o stvoření světa* není jen strohý text obsahující pokyny a nařízení, ale jedná se o nanejvýš zajímavé umělecké dílo vysoké úrovně, které někteří autoři řadí k největším klenotům světové literatury.² Mým cílem bylo uvést stručný obsah jednotlivých kázání a obecně Basilův pohled na stvoření světa, poukázat na souvislosti, všimnout si umělecké stránky věci a zjistit přínos, který toto dílo mělo pro rozvíjející se křesťanskou společnost.

Kdo byl vlastně Basil Veliký? Odkud pocházel, jaké vlivy na něj v mládí působily a co z nich dokázal převzít a začlenit do křesťanské nauky? Vnesl do křesťanského myšlení něco nového a na jaká díla vlastně navazoval?

Vycházela jsem jak z českých zdrojů, které dobře mapují život tohoto patriarchy i jeho dílo, tak ze zahraničních pro doplnění některých informací.

Základem se pro mě stalo vydání kritické edice nakladatelství OIKOYMENH – český překlad vedle Basilova řeckého textu - kniha *Devět kázání o stvoření světa*. Životopisné údaje jsem našla v českých, slovenských i anglických publikacích, o Basilově životě např. podrobně píše Jiří Novotný ve své knize *Basil Veliký a jeho doba*, Johannes Quasten ve třetím díle svého spisu *Patrology*, Hans von Campenhausen v knize *Fathers of the church* a mnoho dalších.

Za první částí práce – tímto úvodem následuje část druhá, rozebírající život a dílo Basila z Caesareje. Hovoří se zde o životě slavného caesarejského biskupa, o jeho původu, studiích, a první činnosti. Také je zde letmo nastíněna náboženská situace, dynamická doba, ve které Basil žil a teorie o vzniku světa, které jej předcházely. Nejobsáhlejší a nejdůležitější je část třetí, věnující se rozboru *Hexaémeronu* - devíti kázání o stvoření světa. Tento Basilův výklad tvoří stěžejní část práce. Uvedeme kázání jedno po druhém a pokusíme se zachytit jeho velkolepou myšlenku stvoření světa v celé své celistvosti a výjimečnosti. Nachází se zde také zhodnocení díla a jeho přínos.

V závěru práce se nachází shrnutí dříve uvedeného.

¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Přel. K. Korteová, 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2004. 301 s. Knihovna raně křesťanské tradice. Sv. IV. ISBN 80-7298-102-1, s.18.

² *Tamtéž*.

1 ŽIVOT A DÍLO BASILA Z CAESAREJE

1.1 Původ a první činnost

Caesarejský arcibiskup, známý jako Basil Veliký, patří k nejdůležitějším postavám křesťanského církevního života čtvrtého století. Tento patriarcha žil v dynamické době, kdy vrcholily spory o Kristův vztah k Bohu Otci a také o podstatu Ducha svatého. Basil jako horlivý zastánce Kristovy soupodstatnosti s Bohem Otcem výrazně podporoval výsledky ekumenického koncilu z Niceje, který se konal roku 325 n.l., a významně napomohl řešení problému Boží trojice.

Basil Veliký je autorem mnoha významných děl a asketických pojednání. Byl to velmi vzdělaný člověk, orientoval se v řecké filosofii, v rétorice i v teologii, a za zmínění stojí i jeho vytrvalý boj proti heretikům.

Spolu s Řehořem Nysským a Řehořem Naziánským jej řadíme ke kappadockým otcům.

Z pramenů, které nám vyprávějí o Basilově životě, jmenujme zvláště pohřební řeč, kterou na něj složil jeho přítel Řehoř z Nazianzu a jeho báseň *De vita sua*, kde je Basil také zmíněn, pochvalnou řeč od Basilova bratra Řehoře z Nyssy, a také Basilovu korespondenci (368 dopisů, 2 zlomky, přičemž 33 je nepravých a 20 je mu jich přičítáno mylně).³

Rok narození Basila neznáme přesně. Může to být rok 329 nebo 330 n.l.⁴ Místem narození byla pontská Neocaesarej, která se nacházela na severovýchodě Malé Asie v dnešním Turecku.⁵ Basilova rodina byla poměrně zámožná a vlastnila velké statky, kromě toho byli v okolí pověstní svou zbožností a poctivostí ve vojenských i městských záležitostech.⁶

Basilův otec, který se rovněž jmenoval Basil, byl učitelem rétoriky, jeho matka Emmeleia pocházela z Caesareje a byla to dcera křesťanského mučedníka. Důležitou postavou v Basilově rodině byla jeho babička Makrina, matka Emmelei. Makrina byla žačkou neocaesarejského biskupa a Órigenova žáka Řehoře Divotvůrce⁷ (Thaumatúrgos) a za pronásledování za císaře Galera u sebe ukrývala Řehořovy spisy. Později za pronásledování jiného císaře, tentokrát Maximina II. Daly, když byly jejich rodině zabaveny majetky, byla donucena se se svým manželem skrývat v lesích, daleko od osídlených oblastí. Když pronásledování skončilo, mohla se rodina svých statků opět ujmout – Jiří Novotný ve své

³BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 7.

⁴ *Tamtéž*.

⁵ *Tamtéž*, s. 8.

⁶ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*. 1. vyd. Olomouc: Refugium-Velehrad, 1999. 179 s. Prameny spirituality. Sv. III. ISBN 80-86045-39-0, s.19.

⁷ *Tamtéž*.

knize *Basil Veliký a jeho doba* poznamenává, že tehdejší katastrální záznamy nebyly zřejmě tolik přesné jako dnes.⁸

Emmeleia měla s Basilem starším deset dětí, pět synů a pět dcer⁹ - nejstarší Makrinu, pojmenovanou po babičce, a nejmladšího Petra, kterého Emmeleia považovala za „*desátek, který patří Pánu*“. Dva z Basilových bratrů se později stali biskupy – Řehoř v Nysse, a Petr v Sebaste.¹⁰

Malý Basil byl brzy po narození svěřen k výchově babičce Makrině do lokality Pontu Annésoi.¹¹ Makrina si stále pamatovala na svého učitele Řehoře Divotvůrce a také vzpomínala na doby pronásledování, a tak Basil vyrůstal v křesťanstvím prodchnutém ovzduší neocaesarejské vily stojící v ústraní.

Když Basil dosáhl věku, kdy byl schopen navštěvovat školu, přesunul se k otci – učiteli rétoriky -do Neocaesareje. Tam dostal základy vzdělání. Po smrti otce pravděpodobně v letech 342-343 odchází Basil do Caesareje v Kappadocii,¹² kde pobyl nějakou dobu a účastnil se několika semestrů rétoriky. Právě v této době v Caesareji se Basil seznámí se svým budoucím velkým přítelem Řehořem Naziánským, budoucím biskupem ze Sebaste Eustathiem a místním arcibiskupem Dianiem – všechno toto jsou osoby, které v Basilově dalším životě hrály důležitou úlohu.

Po čase stráveném v Caesareji se Basil rozhodne odebrat se do Konstantinopole - je mu tehdy asi sedmnáct let. Právě v centru Byzance se nacházela vyšší škola, kterou nechal založit už císař Konstantin,¹³ a vystupoval zde proslulý sofista Libanius, který je považován za ztělesnění přelomu doby dvou kultur – křesťanské a pohanské.¹⁴ V Konstantinopoli se ale Basil nezdržel dlouho. Zamířil totiž na slavná filosofická studia do Athén, a ačkoli Athény byly už dávno překonány slávou Alexandrie nebo Antiochie, přece jen patřilo studium v Athénách k jakémusi „bontonu“ intelektuálních vrstev. V Athénách čekal už na Basila jeho přítel Řehoř, (později proslulý jako Řehoř z Nazianzu), a pobyt zde ještě více upevnil jejich přátelství, které započlo v Caesareji.

Počátek Basilova studia v Athénách datujeme nejspíš do roku 350, nebo 351 – v té době mu bylo okolo dvaceti let.¹⁵ Strávil zde čtyři nebo pět let, a seznámil se se všemi obory, které tvořily součást tehdejšího všeobecného vzdělání (filosofie, geometrie, lékařství, rétorika,

⁸ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.19.

⁹ *Tamtéž*, s.20.

¹⁰ *Tamtéž*, s.21.

¹¹ BASIL Z CEASAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 8.

¹² NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s. 22.

¹³ BASIL Z CEASAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 9.

¹⁴ *Tamtéž*, s.10.

¹⁵ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.23.

gramatika, aritmetika a astronomie...¹⁶ Také získal vhled do staré řecké filosofie, zejména do učení Platóna a novoplatonismu. Basil byl nadaný, ve studiu slavil úspěchy a jeho znalosti i chování mu vysloužily uznání ve studentské obci.¹⁷ Přesto se zdá, že v Athénách trpěl nedostatkem náboženského života (také toto spojovalo jej a jeho přítele Řehoře). Navštěvovali spolu přednášky těch nejnáročnějších oborů, akcí spolužáků se neúčastnili, do divadel a na zábavy nechodili, a ve městě znali jen dvě cesty, jednu do chrámu a ke kněžím, druhou, tu horší, ke svým pohanským učitelům.¹⁸

Basil v těchto letech získal komplexní vzdělání. V jeho pozdějších pracích můžeme vidět, jak si celý život udržel velmi přesné obeznámení s díly Platóna, Homéra a dalších rétorů a historiků, kteří na jeho tvorbu měli vliv.¹⁹

Basil s Řehořem se zabývali myšlenkou, co přesně vybrat z učení pohanských filosofů – co je důležité a lze použít k podpoře křesťanské teologie. Jak se dozvídáme z Řehořovy pohřební řeči, přejali „metodu zkoumání a úvah“, a odvrhli to, co přivádí ke zlu, k démonům. Tak se naučili oddělit to dobré od špatného a díky „slabosti pohanů“ učinit vlastní učení silnějším.²⁰

Na základě těchto myšlenek i vlastní Basilovy zkušenosti s řečnictvím vzniká spis *Poučení mladíkům, jak číst spisy pohanů*. Právě v tomto díle lze jasně spatřit Basilovu znalost klasické řecké literatury. Ze začátku je uvedeno, že jediné, co vede ke správnému životu, je Písmo svaté. Ale abychom mu porozuměli, lze využít pohanskou literaturu – Basil uvádí příklad z Bible – Mojžíše nebo Daniela, kteří se také vyznali v pohanské vzdělanosti.²¹ Je užitečné všimnout si děl básníků a hledat v nich, co je tam dobré, naopak podle Basila je třeba se mít na pozoru před čtením historiků a lživých řečníků. Zvláště pokud se v pohanských dílech mluví o ctnosti, je třeba si toho všimnout. Chválou ctnosti se zabýval například Homér, a mezi pohany se najde také mnoho charakterních vzorů, za všechny jmenujme třeba Sókrata, Solónu nebo Perikla.²² Také je podle Basila dobré všimnout si různých příkladů skromnosti, které vidíme u řeckých filosofů a umělců, nebo příkladů odříkání a námahy, kterou si museli projít řeční starověcí zápasníci. Člověk křesťan by měl vidět tyto vzory a následovat je ve své péči o duši.

Basil si uvědomoval, jak užitečný je literární a řečnický výcvik pro propagaci křesťanství. Ve starověkých školách byla rétorika základem všeobecného vzdělání a patřila k základní

¹⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.10.

¹⁷ Podrobnosti o Basilově životě v Athénách se dozvídáme především z pohřební řeči Řehoře Naziánského.

¹⁸ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.24.

¹⁹ CAMPENHAUSEN, HANS VON. *The fathers of the church*. 2. vyd. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc. 2000. 327 s. ISBN 1-56563-095-5, s. 86.

²⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.11.

²¹ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.25.

²² *Tamtéž*, s.26.

výzbroji vzdělance té doby. Technika řečnického umění dala formální podobu raně křesťanské homiletice.²³

Basil opustil Athény někdy v letech 355 – 356 a zanechal tam přítele Řehoře, který jeho odchodu velmi litoval. Cestou přes Konstantinopol zamířil do Caesareje, kterou vždy považoval za svůj domov. Místní občané si Basila ve městě chtěli pravděpodobně ponechat jako nástupce jeho otce, a Basil zde skutečně nějakou dobu působil jako učitel rétoriky,²⁴ ale zůstat natrvalo tam nemínil. A nechtěl ani působit jako vychovatel mládeže v Neocaesareji, proto zamítl nabídku tamního magistrátu, který mu toto místo nabízel.

Basil touto dobou hodně přemýšlel o tom, že by opustil světské záležitosti a zařídil by se plně podle evangelijních rad.²⁵ Rozmlouval na toto téma se svou sestrou Makrinou, u které našel podporu a stejný názor ohledně marností tohoto světa, a brzy se rozhodl, že svůj plán uskuteční. V evangeliu vyčetl pokyny – vzdát se majetku a najít si bratra, se kterým by vedl život v dokonalosti.²⁶

Roku 357 se Basil nechal pokřtít od caesarejského biskupa Diania, a zanedlouho poté zamířil na svou velkou duchovní cestu. Při své pouti mýřil do Sýrie, Palestiny, do Mezopotámie i do Egypta. Všude navštěvuje poustevníky a komunity mnichů. Basil se chtěl stát *filosofem* –ve smyslu filosofos = mnich.²⁷ Po skončení pouti se roku 358 vrací do Caesareje, má povědomí o mnišském životě a je plný těchto ideálů. Rozdá svůj majetek chudým a vydá se k řece Iris²⁸, kde jsou v Annesi pozemky vlastněné jeho rodinou. Poblíž, nedaleko Neocaesareje, stojí na venkově také vila jeho rodiny, kde Basil strávil dětství²⁹.

Shromáždí kolem sebe skupinu původních učedníků biskupa Eustathia ze Sebaste, a věnují se spolu modlitbám, žalmům a čtení Písma. Basilova skupina nikdy nebyla plně kontemplativní, jeho mniši se věnovali aktivní pomoci svým bližním, zvláště chudým. Takoví mniši se označovali jako *migades*, to znamená ti, kteří vedou smíšený život.³⁰

Basil se vedením komunity inspiroval možná právě u již zmíněného sebastijského biskupa Eustathia, který byl horlivým šířitelem mnišství v Pontu.

²³ DOSTÁLOVÁ, RŮŽENA. *Byzantská vzdělanost*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 413 s. Kulturní historie. ISBN 80-7021-409-0, s.125.

²⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.11.

²⁵ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.27.

²⁶ *Tamtéž*.

²⁷ Jak uvádí Růžena Dostálová, i výraz *bios filosofikos* značil mnišský život.

²⁸ Dnes Yesil.

²⁹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.11.

³⁰ *Tamtéž*, s.12.

Když se Basilova komunita rozrostla, založil pro ni klášter, kde v řeholním životě žili muži i ženy.³¹ Na návštěvu přijel i Řehoř Naziánský a pobyl zde asi rok. Pracovali spolu s Basilem na řeholních pravidlech. K těm patří nejspíše spis *Éthika (Moralia)*, tzn. morální pravidla, které měly být i reformou církevního života vůbec.³²

1.2 Náboženská situace

Pro správné pochopení Basilova života je důležité si uvědomit, v jaké přesně žil době a v čem konkrétně probíhaly náboženské spory. Čtvrté století našeho letopočtu bylo dynamické období, vyznačující se formováním a vymezováním křesťanské nauky.

Už od počátku rozvoje křesťanství visela ve vzduchu otázka, jak sloučit dohromady jednotu Boha a tajemství Trojice.³³ Zásadním problémem se ukázalo být božství Ježíše Krista.

Alexandrijský presbyter Arius (280-336) přišel s myšlenkou, že božství Ježíše Krista nedosahuje takové hodnoty jako božství Otce, protože jedině Otec je sídlem „boží monarchie“¹ Arius se tímto odvolával pravděpodobně na Origena, jehož výraz *deuteros theos* („druhý Bůh“) značí právě Krista. Origenes tento výraz neupřesnil, ale Arius si ho vyložil tak, že Kristus byl kdysi v dávných dobách stvořen, aby skrze něj mohlo vzniknout vše ostatní. Takže pokud je Kristus pouhá stvořená bytost, rozhodně není rovnoprávný s Bohem Otcem, který zde byl první.³⁴ Podle Aria zkrátka existovala doba, kdy Kristus ještě nebyl. Zároveň Arius tvrdil, že Syn je větší než Duch Svatý (přičemž oba dva jsou podřízeni Otcí). Ariovo učení se brzy stalo velmi populární a rozdělilo tehdejší církev na dva tábory.

Arius byl odsouzen na synodě v Antiochii roku 268 a posléze na Niceském koncili roku 325.

Nicejský koncil byl koncil, který ustanovil zásady křesťanské víry. Svolal jej císař Kostantin do Niceje v Bithynii hlavně z toho důvodu, že mu velmi záleželo na klidu v církvi a tím pádem i v říši. Chtěl, aby se zamezilo neustálému šíření sporů kolem arianismu.³⁵ Konstantin si velmi přál, aby všichni v říši přijali nicejské rozhodnutí, a podporoval jej a udržoval až do své smrti roku 337. Na koncil do Niceje přicestovali biskupové především z východní části říše, ačkoli i papež poslal své zástupce. Hlavním bodem k řešení byly otázky ohledně Ariova učení (mimo je se zde biskupové domlouvali například i na jednotném datu

³¹ ST BASIL THE GREAT: *On the human condition*. 1. vyd. Crestwood, New York: St.Vladimir's seminary press, 2005. 126 s. ISBN 0-88141-294-5, s.11.

³² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.12.

³³ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.28.

³⁴ *Tamtéž*.

³⁵ *Tamtéž*, s.30.

slavení Velikonoc).³⁶ Arius se pravděpodobně koncilu neúčastnil, zastupoval jej však Eusebius z Nikomédie. Jeho však strana byla v Niceji poražena a Ariovo učení odsouzeno. Výsledkem nicejského koncilu bylo jednotné protiariánské vyznání, známé jako *Nicejské vyznání víry*:

Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího,
učinitele všech věcí viditelných i neviditelných.
A v jednoho Pána Ježíše Krista, Syna Božího, zrozeného z Otce,
jakožto jednorozeného, tj. z bytosti Otcovy (*úsia*),
Boha z Boha, Světlo ze Světla, Boha pravého, zplozeného,
nikoli učiněného, téže bytnosti s Otcem (*homóúsios*),
skrze něhož bylo všechno učiněno, i na nebi i na zemi,
jenž pro nás lidi a pro naše spasení sestoupil a vtělil se,
stal se člověkem, trpěl, vstal z mrtvých třetího dne,
vystoupil na nebesa a přijde soudit živé i mrtvé.
A v Ducha svatého.
Ty, kteří praví, že byl čas, kdy ho nebylo,
a že nebyl, dokud nebyl zplozen, a že byl učiněn z ničeho,
nebo říkají, že je jiné podstaty (*hypostasis*), či bytnosti (*úsia*),
nebo že byl Syn Boží stvořen nebo proměněn nebo že se změnil,
církev s klatbou odmítá.³⁷

Na příkladě vyznání vidíme, že si biskupové na tomto koncilu dali velkou práci s přesnou formulací nauky. Nicejský koncil, jehož hlavním cílem bylo právě definování soupodstatnosti syna s Otcem, svým vyznáním významně upevnil svůj postoj proti učení ariánů a dalším herezím. Ale i přesto mnoho východních biskupů dál tajně arianismus uznávalo, a v Basilově životě hrál boj proti dozrívajícímu arianismus důležitou úlohu.³⁸

³⁶ Neděle po prvním jarním úplňku.

³⁷ LANE, TONY. *Dějiny křesťanského myšlení*. Přel. Jiří Bartoň a kol. aut. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. 286 s. Přel. z: The lion book of Christian Thought. ISBN: 80-85495-47-X, s.31.

³⁸ *Tamtéž*, s.30.

1.3 Další Basilův život a působení

Basil Veliký zasvětil část svého života boji proti ariánské herezi. Roku 360 n.l. se vydává po boku biskupa Diania na synodu v Konstantinopoli. Zařadí se mezi nicejské otce a rovněž mezi odpůrce Eunomia i jiných ariánů.

Když o tři roky později Dianios umírá, nebyl zvolen jeho nástupcem Basil, nýbrž senátor Eusebius³⁹ a mezi tábory přívrženců těchto dvou mužů vypukly spory.⁴⁰ Basil se odebral zpět do samoty Annisoi. Jenže zanedlouho na trůn východní části říše usedl císař Valens (364-378), zastánce ariánů⁴¹, a boj mezi zastánci Niceje a ariány se rozhořel naplno.

Valens chtěl prosadit všeobecné přijetí ariánského učení. To vyvolalo prudkou reakci u přívrženců nicejského sněmu. Basil neváhá, opouští Annisoi a vrací se do Caesareje. Nechá se zde Eusebiem (364) vysvětit na kněze a stane se jeho pomocníkem.⁴²

Z této doby - (363-364) pochází Basilův spis *Proti Eunomiovi – Contra Eunomium*. Eunomius z Kyzika byl zastánce striktního arianismu a právě na jeho velmi přesvědčivé a tím nebezpečné dílo *Apologia* Basil reagoval. *Proti Eunomiovi* je apologetický spis, který vystavěl trojiční myšlenku na základě plotinovské trichotomie.⁴³

Roku 370 n.l. je Basil zvolen za biskupa Caesareje a stává se tak kappadockým metropolitou. Jeho prvořadým cílem se stává prosazení učení nicejského koncilu. Odmítal se nechat zastrašit silicí mocí příznivců arianismu, který byl podporován císařem Valentem. Když Valens mířil na osobní návštěvu Caesareje, očekávalo se, že Basil buď kapituluje a podvolí se, nebo odejde do exilu. Neudělal však ani jedno. Jeho klidná rozhodnost a silná povaha císaře přiměla chovat se k Basilovi opatrně a vyvarovat se konfliktu. Valens později prohlásil : „Tak rozhodně jako Basil se mnou ještě žádný biskup nemluvil.“⁴⁴

A tak Valens přesto, že upřednostňoval arianismus všude, kde mohl, ponechal Basila narozdíl od jiných nicejsky zaměřených biskupů v úřadě.⁴⁵ Císař jej chtěl také získat pro umírněné ariánství, to se mu ale nepovedlo. I tak viděl v caesarejském biskupovi moudrého veřejného

³⁹ Eusebios z Caesareje, neplést z Eusebiem z Nikomédie.

⁴⁰ SV. BASIL VELKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R.357-374)*. Přel. Daniel Škoviera. 1. vyd. Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 1999. 297 s. Patrimonium. Sv. 1. ISBN: 80-88774-60-8, s. 12.

⁴¹ GRANT, MICHAEL. *Římsí císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* Přel. E. Ornátová a M. Amlerová. 1. vyd. Praha: BBArt, 2002. 387 s. Přel. z: The Roman emperors. ISBN 80-7257-731-X, s.285.

⁴² BASIL VELKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R.357-374)*, s.13.

⁴³ *Tamtéž.*

⁴⁴ NOVÁK, JOSEF J. *Patristická čítanka*. 2. vyd. Praha: Ústř. církevní nakladatelství, 1988. 105 s. Teologické studie. s.43.

⁴⁵ SV. BASIL VELKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R.357-374)*, s.14.

činitele, a proto mu nařídil návštěvy křesťanských obcí v malé Arménii.⁴⁶ Basil si brzy získal přízeň mnoha vysokých úředníků jak na Východě, tak na Západě a tento svůj vliv využil při prosazování nicejského vyznání.

Basil udržoval kontakty s mnoha otci v Malé Asii –například s Eusebiem ze Samostaty, z kteréžto korespondence se zachovalo mnoho listů, snažil se odstranit napjaté vztahy mezi Meletiem Antiochijským a papežem Damasem.⁴⁷ Kontakt udržoval i s Atanášem Alexandrijským. Basilovi se však přes veškeré úsilí nepovedlo přesvědčit Eustathia ze Sebasty a jeho následovníky – pneumatochovce. Pneumatochovci byli poloariáni, nevěřili v božství Ducha Svatého.⁴⁸ Někteří nicejsky zaměřeni duchovní časem pojali podezření, zda Basil náhodou také nepatří k pneumatochovcům.

Proto roku 375 n.l. vzniká Basilovo velké dílo *O Duchu Svatém (De Spiritu Sancto)* –a právě toto dílo mělo vliv na 1. cařihradský sněm, kde se jednalo o definici božství Ducha Svatého.⁴⁹

Ceasarejský patriarcha vynaložil velké úsilí, aby upevnil jednotu se Západem. Hovoří o tom nejen zmíněné kontakty s papežem Damasem, ale třeba i s biskupem Ambrožem.⁵⁰ Přesto se však mezi Západem a Východem vytvářela pomalu, ale jistě propast, kterou prohluboval mocenský boj a soupeření o prvenství.

Basil je rovněž znám jako člověk, který se velmi organizoval v pomoci chudým. Na svých statcích v okolí Caesareji založil zařízení na pomoc chudým, tzv. *Basilias*.⁵¹ Organizoval klášterní život a zavedl noční modlitbu žalmů.⁵²

Roku 373 n.l. onemocní a lékaři mu doporučí odjet do lázní. Tam v „teplých vodách“ stráví nějaký čas, ale po návratu domů se nemoc vrací, Basila neopuští horečka, nemůže jíst ani spát a má potíže s játry.⁵³

Pravděpodobně z příčiny této choroby Basil roku 379 n.l. umírá. Jeho pohřeb se stal velkou událostí, rozloučit se s ním přišly tisíce lidí.

⁴⁶ SV. BASIL VELKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R.357-374)*, s.14.

⁴⁷ *Tamtéž*, s.15.

⁴⁸ *Tamtéž*.

⁴⁹ *Tamtéž*.

⁵⁰ *Tamtéž*.

⁵¹ Basil využil finance ceasarejské diecéze a roku 372 n.l. nechal vystavět na předměstí Caesareje hospic, kde našli útulek chudí a nemocní lidé. Hospic se brzy rozrostl až do podoby malého městečka, které mělo vlastní chrám.

⁵² NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.108.

⁵³ *Tamtéž*, s.90.

1.4 Spisy

Z Basilových textů rozeznáváme **dogmatické spisy**, mezi které patří třeba již zmíněný spis *Proti Eunomiovi*, který je z dogmatických spisů nejstarší,⁵⁴ *O duchu Svatém* nebo *O duchu*.⁵⁵ Dále známe **homílie**. Těch Basil sepsal velké množství, jmenujme nejdůležitější – *Homílie o stvoření světa (Hexaémeron)*, pak například *1.homílie o půstu*, *2.homílie o půstu*, *O víře*, *O pokoře* atd.⁵⁶ Co se týče *Hexaémeronu*, jde o komentář, kterým Basil popisuje a vysvětluje biblické sdělení o stvoření světa. Najdeme v něm mnoho cenných poznatků jak z oblasti filosofie, tak ze sféry přírodovědy. Ve své době šlo o vrchol poznání.⁵⁷

Kromě těchto homilií Basil přednášel i mnoho jiných kázání, například proti boháčům, o půstu, v době hladomoru nebo o mučednících. Smyslem jeho kázání bylo povzbudit lid k správnému křesťanskému chování a utvrdit jej ve víře.⁵⁸

Mezi **asketické spisy** patří například *Velké a Malé Askétikon*, *Morální pravidla*, *O útěše v protivenstvích* atd. A nakonec **Listy** – Basilova korespondence, která je pokládána za nejcenější část jeho odkazu.⁵⁹

Známe například list *Příteli Řehořovi*, který pochází z období Basilovy samoty v Annisoi, nebo list *Sofistovi Leontiovi*, který je z přelomu let 364-365 n.l., nebo list *Meletiovi, biskupu Antiochie* z roku 371 n.l., a mnoho jiných.⁶⁰

1.5 Některé dosavadní teorie vzniku světa

Pokud jde o žánr, je řazen *Hexaémeron* ke kosmogoniím.⁶¹ Vznik světa byl vždy jeden z ústředních mytologických motivů a setkáváme se s ním u mnoha starověkých kultur. Znamé jsou mýty o stvoření světa pocházející z Egypta (např. o „Otcích bohů“ Ptahovi apod.), chetitské mýty pocházející z 2. tisíciletí př. n. l.⁶² nebo slavný mezopotamský mýtus *Enuma Eliš*. Homér ve své *Iliadě* uvádí za původce všeho titána Ókeana.⁶³

⁵⁴ QUASTEN, JOHANNES. *Patrology*. Allen: Christian classics, An RCL Company, 1999. 605 s. Sv. III. ISBN 0-87061-086-4, s.209.

⁵⁵ SV. BASIL VEĹKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I (R.357-374)*, s.18.

⁵⁶ SV. BASIL VEĹKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I (R.357-374)*, s.18.

⁵⁷ *Tamtěž*.

⁵⁸ *Tamtěž*, s.14.

⁵⁹ SV. BASIL VEĹKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*. Přel. Daniel Škoviera. 1. vyd. Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 2002. 295 s. Patrimonium. Sv. 2. ISBN: 80-89007-25-2, s.6.

⁶⁰ SV. BASIL VEĹKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R-357-374)*, s.141.

⁶¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.15.

⁶² *Tamtěž*.

⁶³ Ókeanos, nejstarší z Titánů, byl považován za boha moří a otce povrchového vodstva.

První filosofové se na počátek světa dívali jinak. Pro Thaléta znamenala počátek všeho sama voda, Anaximandros měl coby pralátku na mysli neomezené *apeiron*, které dalo vzniknout všem protikladům,⁶⁴ Anaximénes považoval za počátek všeho vzduch, který se buď zhušťuje, nebo zředuje, a tím dává vzniknout dalším živlům, a Hérakleitos považoval za prvopočátek oheň.⁶⁵ S propracovanou představou stvoření světa přišel Platón. Ve svém dialogu *Timaios*⁶⁶ představuje božského tvůrce – démiurga.

Démiurgos vytváří svět podle předobrazu, který mu poskytuje věčný svět idejí.

Aristotelův vesmír se dělí na dvě oblasti, sublunární a nadlunární. Planety včetně Slunce a Měsíce se otáčejí v kruhových drahách kolem Země. Země sama je středem vesmíru.⁶⁷ Veškerý pohyb Aristoteles odvozuje od hybatele, který sám je nehybný. Vesmír sám je podle Aristotela věčný – vždy tu byl.

Stoikové se vrátili k Herakleitově pojetí ohně jako podstaty světa⁶⁸ a zkombinovali jej s učením Aristotela o pasivní látce a aktivní formě. Oheň je podle nich duší a logem světa, a postupně se mění v tři další prvky, se kterými tento svět vytváří. Důležitý je pro stoiky cyklický proces, ve kterém se z ohně nejdřív stává svět, pak nastane velký světový požár a svět se vrátí do původního stavu. To vše se cyklicky opakuje a trvá věčně.⁶⁹ Oheň sám je symbolem proměny a pohybu, aktivity.

Stoické myšlenky (a také jejich alegorický způsob výkladu) pravděpodobně inspirovaly Filóna z Alexandrie⁷⁰, který je Basilovým předchůdcem. Stejně jako Basil měl i Filón úctu k řecké civilizaci a řeckému způsobu myšlení, čerpal z různých koncepcí, byl eklektik.⁷¹ Ale i tak zůstal vždy věrný židovské tradici a největší důraz kladl na *Písmo*, které se u něj těšilo nejvyšší autoritě.

Nicméně ve srovnání s Basilem je metoda, kterou Filón *Genesis* vykládá, odlišná. Filón sice doslovný výklad neadmítal, ale nebyl s ním úplně spokojen. Tvrdil, že v *Písmu* můžeme

⁶⁴ PATOČKA, JAN. *Nejstarší řecká filosofie. Přednášky z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 360 s. ISBN 80-7021-195-4, s.41.

⁶⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.16.

⁶⁶ *Timaios* patří mezi pozdní Platónovy dialogy. Je v něm vysvětlen Platónův pohled na vznik světa, který podle vzoru věčných idejí vytvořil démiurgos.

⁶⁷ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.17.

⁶⁸ *Tamtéž*.

⁶⁹ *Tamtéž*.

⁷⁰ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. *O stvoření světa, O gigantech, O neměnnosti boží*. Přel. M. Šedina, 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. 695 s. Knihovna antické tradice. Sv. 2. ISBN 80-7298-0386, s.319. Filón Alexandrijský (asi 25 př.n.l – 50.n.l.) byl člen alexandrijské židovské diaspory. Autor díla *O stvoření světa podle Mojžíše*. Ovlivněn stoiky a Platónem - výklad biblické *Genesis* založil hlavně na Platónových myšlenkách v dialogu *Timaios*. V díle *O stvoření světa podle Mojžíše* také používá výklady týkající se čísel, které pravděpodobně převzal od pythagorejců. Například sedmička je pro něj ztělesněním pevnosti, krásy a toho, co je stálé.

⁷¹ JEŽEK, VÁCLAV. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. 262 s. ISBN 80-8068-318-2, s.246.

nalézt velké množství skrytých významů, které je třeba odhalit. Cílem jeho alegorické metody bylo odtajnění vnitřních smyslů v Písmu, na které doslovná interpretace nestačí.⁷² Ve svém spise uvádí příklad, kdy had svede ženu k ochutnání jablka a tato jablko pak nabídne ještě svému muži.

A Filón říká: „To jsou typické příklady, vyzývající k alegorickému výkladu.“⁷³

Basil je pravý opak. Ve svých kázáních, (jak bude ještě zmíněno), často zdůrazňuje, že v *Písmu* bychom neměli hledat to, co tam není, a prosazuje výklad *doslovný*.

⁷² *Tamtéž*, s.247.

⁷³ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. *O stvoření světa, O gigantech, O neměnnosti boží*, s. 397.

2 HEXAÉMERON

2.1 O díle

Hexaémeron, nebo také sbírka kázání o stvoření světa, je soubor interpretací k biblické zvěsti o stvoření světa. Celek tvoří devět kázání, které jsou jakýmsi výkladem prvních dvacetipěti vešů, nacházejících se v první kapitole první knihy Starého Zákona *Genesis*.⁷⁴ Podle některých se tento spis datuje k roku 370 n.l., ale patrně není zcela dokončen, protože v něm chybí homílie o stvoření člověka.

Devět kázání o stvoření světa je dobře promyšlené literární dílo. Nejedná se o suchopárny nezáživný text, právě naopak. Jde na něm vidět znalosti a zkušenosti výborného rétora, kterým caesarejský patriarcha bezesporu byl.⁷⁵ Basil umí v textu vykreslit umělecké obrazy, použít překvapivá, logická a krásná přirovnání a také má smysl pro humor, jak ukazuje například v šestém kázání v kritice astrologie.⁷⁶

Jak uvádí Daniel Škoviera ve své předmluvě ke knize *Listy II – Hexaémeron*, jsou pro homílie ze souboru těchto biblických kázání příznačné tři přednosti – čistý jazyk, věcný výklad a pestrý styl.⁷⁷

Homílie jsou promyšlené. Nejedná se o pouhou improvizaci řečníka (i přesto, že dílu vládne uvolněný, bezprostřední tón). Basil se před jejich uvedením patrně musel dlouho připravovat.⁷⁸

Stavba každé homílie je stejná – má trojdílnou strukturu. Úvod (*exordium*), kde Basil promlouvá k publiku a zaujímá jeho pozornost motivy a přirovnáními, které s následujícím textem zdánlivě nesouvisí.⁷⁹ Následuje vlastní pojednání (*narratio*), kde tvoří podstatnou část vystoupení proti argumentům různých protivníků, a taky tu Basil věnuje pozornost zajímavým motivům a malebným přirovnáním.⁸⁰ Každé kázání je uzavřeno závěrečným shrnutím (*peroratio*), které obsahuje povzbuzení nebo promluvu k naslouchajícím a modlitbu, požehnání.

Nabízí se nám otázka, jaká typově podobná díla tento Basilův spis předcházela a na čem vůbec caesarejský patriarcha stavěl, odkud čerpal informace? Přesná odpověď na tuto otázku

⁷⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 15.

⁷⁵ SV. BASIL VEĹKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*, s.8.

⁷⁶ *Tamtěž.*

⁷⁷ *Tamtěž.*

⁷⁸ *Tamtěž.*

⁷⁹ *Tamtěž.*

⁸⁰ *Tamtěž.*

stále zůstává předmětem bádání. Jaké byly jeho skutečné prameny a také to, jakou cestou se k Basilovi dostaly, se stále nepodařilo důkladně zodpovědět.

Do seznamu zdrojů ale můžeme zcela jistě zařadit kosmologické spisy starých řeckých filosofů, hlavně Platonův *Timaios*.

Mnoho věcí v *Timaiovi* a v Basilových kázáních zní podobně, ale Basil se také oproti Platónovi a jeho pokračovatelům vyhrazuje, například v *Kázání prvním* v případě éteru.⁸¹

Tam mluví o lidech, kteří si v případě otázky, z čeho se skládají nebesa, vymysleli jakýsi pátý živel, a to právě éter.

V jiných případech ale můžeme v *Timaiovi* a v jednotlivých Basilových kázáních nalézt styčné plochy, např. o osobě tvůrce světa *Timaios* říká: „*Byl dobrý, dobrý pak nikdy ničeho nezávidí, tedy jsa prost závistí chtěl, aby se všechno stalo co nejpodobnější jemu samému.*“⁸²

A Basil v *Kázání prvním* dodává: „*Bůh přitom nejen způsobil, že bytí vzniklo, ale protože je dobrý, učinil je i užitečným...*“⁸³

Také najdeme podobu ve výkladu o čtyřech prvcích, ze kterých byl svět stvořen. V *Timaiovi* o budování všehomíra stojí: *Ze všeho totiž ohně i vzduchu a ze vši vody i země jej složil jeho skladatel...*⁸⁴ O živlech a o jejich vzájemném mísení hovoří Basil rovněž.

Další styčný bod Basila s Platónovým učením můžeme vidět zde: „*Přitom bylo zřejmě už před tímto světem cosi, co je naše mysl schopna nazřít, co pro nás však přesto zůstává nezbadatelné...ustavení, které předcházelo stvoření světa...ustavení nadčasové, věčné a nepomíjivé.*“⁸⁵

Basil se opíral také o Aristotela, zejména v otázce teologického způsobu stvoření světa⁸⁶ nebo v jednotlivých detailech ze zeměpisu, zoologie, botaniky nebo metafyziky.⁸⁷

Z helénismu vidíme v Basilově díle odraz stoicismu, zvláště v pojednání o ohnivém živlu, naopak epikureismus byl zcela zamítnut pro popírání nesmrtnosti a odmítavý postoj k bohům.⁸⁸ Podobné je i Basilovo prohlášení, že zlo je pouhý stav duše, který je opakem ctnosti, s Plotínovým tvrzením, že zlo je nepřítomností dobra.

Za Basilova předchůdce v exegezi první kapitoly *Genesis* můžeme považovat již zmíněného Filóna z Alexandrie. Důležitou postavou Starého Zákona je pro Filóna Mojžíš, vyvolený muž,

⁸¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.55.

⁸² PLATÓN. *Timaios, Kritias*. 29e.

⁸³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.47.

⁸⁴ PLATÓN. *Timaios, Kritias*. 32c6.

⁸⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 41. Připomíná to poněkud Platónův svět idejí.

⁸⁶ SV. BASIL VEĹKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*, s.9.

⁸⁷ *Tamtěž.*

⁸⁸ *Tamtěž.*

skrz kterého se k lidem dostává Boží moudrost. Mojžíše chválí hned na počátku *Hexaéméronu* i Basil.⁸⁹

2.2 Kázání první.

„Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“⁹⁰

V prvním kázání nejprve Basil uvádí první větu knihy *Genesis*: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“

Než se pustí do výkladu této důležité věty, zamýšlí se autor nad tím, kdo je vlastně hoden naslouchat řeči o tak vznešených věcech? A jak by měl člověk správně k takovému výkladu přistupovat?

Ihned odpovídá, že duše takového člověka by měla být oproštěna od tělesných vášní a nezatížená pozemskými starostmi. Také by měl mít člověk zájem a být dychtivý dozvědět se co nejvíce o těchto božských záležitostech.

Musíme se podle Basila i zamyslet nad tím, kdo k nám prostřednictvím této věty promlouvá. Náš rozum je chabý a nedovedeme skrze něj pochopit hloubku těchto myšlenek, ale pokud se k tomu, kdo stojí za touto větou, obrátíme s důvěrou, ta nám pomůže k tomu, že jeho slova přijmeme za svá.⁹¹

Basil praví, že autorem knihy *Genesis* byl Boží oblíbenec Mojžíš. Píše o něm nadšeně – byl to ten, koho vychovala faraónova dcera, koho vyučovali největší egyptští mudrcové.⁹² Mojžíš si mohl žít v blahobytu a přepychu, ale přesto se rozhodl vrátit se ke svému nuznému lidu a snašet s ním veškerá příkoří. Po čase Mojžíš opustil Egypt a odešel do Etiopie, kde strávil dlouhých čtyřicet let. Ve věku osmdesáti let spatřil Boha – a ne tak, jak jej spatřili ostatní – v náznacích či různých podobách, ale Mojžíš nazřel Boha ve své „pravé podobě“.⁹³

Basil popisuje Mojžíše jako vyvoleného, který mohl pohledět Bohu do tváře. Přirovnává ho proto k andělům, a tímto vším vyzdvihuje důležitost toho, co nám Mojžíš zanechal. Říká, že skrze jeho slova v knize *Genesis* nepromlouvá lidská moudrost, ale moudrost a vědění Ducha Svatého.⁹⁴

⁸⁹ SV. BASIL VELKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*, s.9.

⁹⁰ *Gn 1,1.*

⁹¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s. 29.

⁹² *Tamtéž.*

⁹³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.33.

⁹⁴ *Tamtéž.*

Basil zdůrazňuje, že v těchto slovech nejde o formu, o to, aby byla chválena posluchači, ale o to, aby druhé lidi přivedla ke spáse.

„*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.*“ Z Basilova textu cítíme pokorný úžas nad zázrakem, skrývající se v této větě. Je to pro něj úchvatná představa, a váhá, o čem promluvit nejdříve. Hájit pravdu, které věří, nebo vystoupit proti pošetilosti těch, jejichž smýšlení je mu cizí?⁹⁵ Vzpomíná na řecké mudrce, a uvědomuje si, že ačkoli se přírodou a jejími zákonitostmi zabývali dlouho a podrobně, přesto ani jeden z jejich názorů pevně neobstál – vždy byl starší názor vzápětí napaden názorem mladším.⁹⁶

Basil se tedy spokojí s vědomím, že takové názory už vyvracet nemusí, koneckonců se takto vyvracejí samy. O přírodních myslitelích tvrdí, že nechtěli uznat existenci moudrého Tvůrce. Proto jedni prosazovali, že prazákladem všeho jsou živly,⁹⁷ další, že všechno viditelné se skládá z malých částic, které už se nemohou dále dělit a z prázdných prostorů mezi nimi.⁹⁸

Pokud se tyto částice různě přeskupují a sdružují, tak nastane vznik a zánik.

Takoví lidé, kteří dávají viditelnému světu za vznik těmto křehkým částicím jakožto základům, podle Basila neprohlédli a „*snují pavoučí vlákna.*“⁹⁹ Myslí si, že viditelný svět není nikým veden a řízen, až to vypadá, že je vydán náhodě.

Ale tato představa je chybná a proto Mojžíš ve své památné větě hned pomáhá lidské mysli Božím jménem: „*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.*“

Basil se pouští do podrobného vysvětlení této věty. Hned první je zde „*Na počátku...*“ to proto, aby si lidé uvědomili, že viditelný svět má svůj začátek.¹⁰⁰ „*Stvořil*“ je zde proto, aby bylo vidět, že to je pouze jedna z věcí, které Bůh může činit. Jeho tvůrčí síla je nekonečná a vše, co můžeme vidět zrakem, stvořil Bůh jediným hnutím své vůle.

Takže víme, že svět má svůj počátek, a že mu jej někdo dal. A když čteme větu dál, víme kdo – Bůh. Jak se píše v Kázání prvním, - *blahoslavená životodárná síla, štědrá dobrotivost, cíl, k němuž s láskou vzhlížejí všichni, kdo jsou nadáni rozumem...*¹⁰¹ Bůh, a právě ten stvořil náš viditelný svět.

Proto je chybou si představovat, že svět svůj počátek nikdy neměl. Tady Basil očividně se vzpomínkou na Aristotela poznamenává, že jenom proto, že tělesa na nebi obíhají v kruhu, nemusíme ještě věřit, že tu ona tělesa byla vždycky. Jen protože nejsme schopni odhalit, kde

⁹⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.33.

⁹⁶ *Tamtéž.*

⁹⁷ Například Hérakleitos - oheň, Thalés –voda,atd.

⁹⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.34.

⁹⁹ *Tamtéž*, s.35.

¹⁰⁰ *Tamtéž.*

¹⁰¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.37.

kruh končí a kde začíná, si nemusíme myslet, že nezačíná nikde.¹⁰² A i když kroužící nebeské těleso se za čas vrátí vždy tam, kde už jednou bylo, neznamená to, že svět nemá počátku ani konce.

Poté se Basil dostává k výkladu o konečnosti světa, o jeho změně. Tvrdí, že vše, co jednou vzniklo, musí také jednoho dne skončit. Oprošťuje se od cyklického starořeckého vnímání času a prosazuje jeho lineární tok.

Také se zde objevuje kritika starých filosofů a mudrců. Basil se ptá – k čemu vedly geometrické poučky, zkoumání těles, aritmetika a hvězdářství? Lidé, kteří se těmto vědám věnovali, byli přesvědčeni o tom, že viditelný svět je věčný, spolu s Bohem, tvůrcem všeho. Hmotný omezený svět tak byl postaven na roveň neviditelné věčné síle.¹⁰³

Přitom je podle něj jasné, že pokud změnou a zánikem trpí části, musí zákonitě jednou postihnout také celek, který je z těchto částí složen.

Basil píše, že myšlení těchto lidí je samé zavedlo do marnosti, že svou pozornost věnovali věcem nicotným a při zaměření na ně přestali být schopni vidět pravdu. Vyměřili vzdálnosti mezi různými hvězdami, vypočítali dráhu planet a rozdělili nebe na výseče. Přesto podle Basila nenašli nic, co by jim pomohlo pochopit, že tvůrcem světa je Bůh, který je spravedlivým soudcem a který každému stanoví odplatu, kterou si zaslouží.¹⁰⁴ Nenašli nic, co by jim mohlo dát odpověď na otázky o skonání světa, a Basil zdůrazňuje, že svět musí být proměněn, neboť je to nutné k tomu, aby se i lidská duše proměnila v jiný druh života.

A protože počátek je vždy první před tím, co z něho pochází, tak proto jej Mojžíš moudře umístil na čelní místo výkladu o věcech, jejichž bytí vzniklo v čase.¹⁰⁵

Ale co bylo ještě před tím, než viditelný svět vznikl?

Basil zde mluví o „ustavení, které předcházelo stvoření světa.“¹⁰⁶ Bylo nadčasové a nepomíjivé, nepodléhající zániku, a Bůh zde dal vzniknout neviditelným silám a takovému duchovnímu řádu, který zcela přesahuje naše myšlení. Basil mluví o neviditelném světě, ve kterém vznikli například andělé, a odvolává se na Pavla, který tvrdil, že v Bohu „bylo stvořeno vše, svět viditelný a neviditelný...zástupy andělů a archandělů, kteří jej vedou.“

Vraťme se však k Basilovu výkladu. Viditelný svět vnímá jako místa pro vzdělávání lidských duší. Zároveň je to také místo, kde může přebývat vše, co podléhá vzniku a zániku.¹⁰⁷

Přirozený řád času zcela ovládá viditelný svět. Ve větě „Na počátku stvořil“ měl podle Basila

¹⁰² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.37.

¹⁰³ *Tamtéž*, s.39.

¹⁰⁴ *Tamtéž*.

¹⁰⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.41.

¹⁰⁶ *Tamtéž*.

¹⁰⁷ *Tamtéž*.

autor na mysli počátek z hlediska času. Není tím myšlen počátek všeho, ale jen a pouze počátek všeho viditelného! Autor také zde potvrzuje, že viditelný svět vznikl později než svět neviditelný.¹⁰⁸

V další části prvního kázání se autor dále věnuje výkladu slova „počátek“ a jeho smyslu. Počátek – „arché“ je zároveň i základem. A nejen to, arché je i určitá dovednost a také cíl.¹⁰⁹ A protože slovo počátek má tolik významů, můžeme i větu, ve které figuruje, k těmto významům vztáhnout. Protože je arché prospěšný cíl, můžeme předpokládat, že uspořádání světa není náhodné, vychází z jedné tvůrčí myšlenky a má svůj užitečný důvod.¹¹⁰

Počátek je ale také něco, co se vymyká času. Je bezrozměrný a nemůžeme ho rozdělit. Basil uvádí příkad, že počátek cesty ještě není cesta sama, tudíž počátek času není totéž co čas. Ono „na počátku stvořil“ tedy může znamenat také to, že viditelný svět byl stvořen v okamžiku mimo čas.¹¹¹ Tímto tedy Basil na konci šestého oddílu prvního kázání uzavírá svou řeč o počátku, a dodá ještě, že řekl jen velmi málo z toho, co by se o tomto tématu říci dalo.

Ze slova „tvořil“ Basil v dalším oddíle usuzuje, že bylo Mojžíšem použito právě proto, aby bylo jasné, že svět je tvůrčím počinem.¹¹² Bůh stojí za tím, že celý svět vznikl, a protože Bůh je moudrý, je i svět užitečný a veliký. Když se v citátu z *Genesis* mluví o tom, že Bůh stvořil „nebe a zemi“, vidíme najednou dva dělicí pojmy, dvě hranice. První je nebe, země figuruje až na druhém místě. Ačkoli se Písmo o zbylých třech živlech nezmiňuje, Basil píše, že pravděpodobně vznikly spolu s nebem a zemí, v jedné chvíli, neboť všechny živly jsou navzájem promíseny.¹¹³

Pokud jde o vznik nebe, dovolává se Basil proroka Izajáše a jeho prohlášení, že Bůh nebe rozklenul jako dým.¹¹⁴ Nebe by, co se týče přirovnání opět podle Izajáše, co do tvaru mělo být podobno rozepjaté plachtě. Navíc muselo být stvořeno z něčeho řídkého, pokud uvažujeme, že bylo rozklenuto.¹¹⁵ Jinak se Basil nehodlá podrobnějšími výklady o vzniku nebe zabývat, jako vysvětlení poznamenává, že pro budování církve jsou důležité jiné věci. Pokud jde o výklad vzniku země, myslí si to samé a podstatu země hledat nehodlá. Jen vysvětluje, že vše, co na zemi vidíme a co je její součástí, tak to spoluutváří její podstatu. Rozumovými pochody se k podstatě země stejně nedobereme a když si odmyslíme vlastnosti, které můžeme

¹⁰⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.43.

¹⁰⁹ *Tamtéž*.

¹¹⁰ *Tamtéž*.

¹¹¹ *Tamtéž*, s.45.

¹¹² *Tamtéž*, s.47.

¹¹³ *Tamtéž*. V zemi se nachází voda, ve vodě vzduch atd.

¹¹⁴ *Tamtéž*, s.49.

¹¹⁵ *Tamtéž*.

odpozorovat, třeba že je země tmavá, chladná atd., tak nám stejně nezbude vůbec nic, o co bychom se v pátrání po postatě země mohli opřít.¹¹⁶

A podobným způsobem Basil varuje i před pátráním po tom, na čem země vlastně spočívá. Pokud na vzduchu, jak tvrdil Aristoteles, jak potom vysvětlíme, že něco tak pevného a těžkého spočívá na něčem tak měkkém a řídkém?

Pokud plave země na vodě, jak to, že se nepotopí? (Kromě toho Basil poznamenává, že bychom těžko hledali, co vlastně podpírá onu samotnou vodu – to by opět muselo být něco pevného a nepropustného).¹¹⁷

Ale co když zemi podpírá ještě nějaké jiné těleso? Je tu sice řešení, představit si opět pod ním jiné, další těleso, které ho podpírá, ale takto se nikam nedostaneme! Proto Basil píše: „*Nedej svým myšlenkám překročit jisté meze.*“¹¹⁸

I pokud si připustíme, že se země vznáší, nebo uvažujeme, že kotví na vodě, vždy musíme mít na mysli to, že se opírá především o sílu Stvořitele. Tudíž odpověď na otázku, oč se opírá toto ohromné zemské těleso zní, že „*On má ve svých rukou hlubiny země.*“¹¹⁹ Tuto odpověď považuje Basil za nejjistější základ poznání. Z toho vyplývá, že podle něj není důležité se neustále rozumově namáhat vyřešit otázky, na které stejně odpověď nenajdeme. Řešením, které Basil nabízí, je víra, a z ní plynoucí jistota.

Pokud jde o umístění země, navazuje autor na staré přírodní filosofy. Ti podle něj tvrdili, že jelikož se země nachází přímo uprostřed všehomíra, musí zůstat tam kde je a nemůže se vychýlit. Nemůže k ničemu tíhnout, pokud má ze všech stran úplně totéž.¹²⁰ A proč leží země uprostřed světa? Proto, že jinak to ani být nemůže. Jelikož vše těžké padá seshora směrem dolů, je jisté, že padající těžká hmota se vždy shlukne do jednoho místa. Takže těžké věci směřují dolů a dole se rovná do středu.¹²¹ Tudíž země, která má určeno místo přesně uprostřed, se už nikam propadnout nemůže.

Pokud mluvíme o přirozenosti nebe, bylo zde také mnoho předchozích myšlenek, které Basil vzpomíná. Někteří tvrdili, že se nebe skládá ze čtyř známých živlů a to hlavně proto, že jej můžeme vnímat zrakem a hmatem. Jiní tento názor zavrhli a vymysleli si pro nebe nový, pátý živel.¹²²

¹¹⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.51.

¹¹⁷ *Tamtéž.*

¹¹⁸ *Tamtéž*, s.53.

¹¹⁹ *Ž* 94(95),4.

¹²⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.53.

¹²¹ *Tamtéž*, s.55.

¹²² *Tamtéž*, s.57.

Basil k tomu poznamenává, že teorie čtyř živlů, ze kterých by nebe bylo tvořeno, skutečně neobstojí. Jelikož každý živel má podle něj svůj vlastní pohyb – to znamená, že něco, co je z těchto živlů složeno, se nemůže pohybovat plynule. Oheň míří vzhůru, země zase dolů. Pokud by se živly navzájem strhávaly k opačnému pohybu, dlouho by jejich celek nevydržel a dospěl by k rozpadu.¹²³

To měli na mysli ti, kteří si vymysleli pátý živel, aby vysvětlili podstatu nebe. Ovšem ačkoli se oháněli pro ně logickým vysvětlením, přesto se našel zase jiný, který proti nim vystoupil. A zde Basil prohlašuje, že pokud by se pustil do dlouhého výkladu teorií těchto myslitelů, zabředli bychom jen do stejně planých řečí, jako vedli oni.¹²⁴ Proto připomíná, ať se přestaneme ptát po tom, co má jakou podstatu. Zkrátka věrme Mojžíšovi, že to byl Bůh, kdo stvořil nebe a zemi, že vše vzniklo moudře a důmyslně, a z věcí, které jsou krásné, si udělejme představu o tom, jak velkolepý a překrásný musí být neviditelný svět.

2.3 Kázání druhé

O tom, že „země byla neviditelná a prázdná“¹²⁵

Basil se vrací k předešlému kázání. Říká, že šlo pouze o „vstup do svatyně“, a pokud je už pouhý vchod tak velebný, jak to asi vypadá uvnitř v chrámu? Kdo odhalí jeho tajemství? Basil píše, abychom se dali bez obav do dalšího zkoumání.¹²⁶

Podle *Genesis* byla země „neviditelná a prázdná.“ Jak je to možné, a v čem vlastně prázdnota a neviditelnost země spočívaly? Basil spatřuje dokonalost země ve stavu, kdy je plodná, plná rostlin a stromů, které ji kráší. Ale to zatím nebyla, a proto byla nazvána „prázdnou.“¹²⁷

Ostatně, ani nebe zatím nebylo hotovo. Nezářilo na něm Slunce, nesvítil Měsíc, a ani hvězdy dosud neexistovaly, proto bylo také prázdné. Pokud se zamyslíme nad pojmem „neviditelný“, najdeme více možností, proč byla země nazvána právě tak. Neboť dosud nebyl nikdo, kdo by ji mohl vidět (člověk), a také byla celá skryta pod vodou. Navíc, vysvětluje Basil, byla všude kolem neprostupná tma.¹²⁸

V následující řeči má Basil polemiku proti učení těch, se kterými nesouhlasí. Oni podle něj říkají, že ta dvě slova (neviditelná, prázdná) označují *látku*. S tím Basil nesouhlasí, jelikož pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to, že látka jakožto nestvořená byla rovna Bohu, a

¹²³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.57.

¹²⁴ *Tamtéž*.

¹²⁵ *Gn 1,2*.

¹²⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.59.

¹²⁷ *Tamtéž*, s.61.

¹²⁸ *Tamtéž*.

jako taková by byla schopna pojmout Boží moudrost. Basil se rozhorluje – jak by mohlo něco, co nemá žádný tvar ani vlastnosti být rovnocennou Bohu? A pokud se zamyslíme nad druhou možností, totiž že látka Boží moudrost a tvořivost schopna pojmout není, vyjde nám z toho, že stvořil-li Bůh něco tak nedostatečného, nemohl s tím stvořit své vlastní dílo dokonale.¹²⁹

V Basilově textu dále stojí, že lidé jsou zmateni klasickým rozdělením látka, tvar a konečný výtvar. Látka je něco, co sebereme zvenčí—jenže Bůh pak působí, jako by nebyl sám počátek a zdroj všeho, ale jen pouhý účastník tvořícího procesu.¹³⁰ Basil zdůrazňuje, že Bůh není jen ten, kdo dává věcem tvar. Je to ten, kdo tvoří samotnou přirozenost věci.

Ve svém díle se Basil často obrací k těm, kdo mají jiný názor – vede polemiku s jinými tezemi. Takovým případem v druhém kázání je třeba situace, která vznikla kolem Mojžíšova výroku: „*nad propastnou tůň byla tma*.“¹³¹ Basil se rozhorluje, že to opět dalo důvod ke vzniku báhorek. Objevily se totiž myšlenky, že tato věta znamená, že nad vodou viselo zlo, protivník božího dobra.

Na základě této věty se vytvořilo mnoho tezí, které Basil označuje za bezbožné a ničemné. Stoupence Valentia, manichejce a markionovce označuje za vlky, trahající Boží stádo na kusy, manichejce konkrétně za hnilobu církevních sborů.¹³² Dnes to zní poměrně ostře, ale v nestálé době čtvrtého století, kdy se křesťanská nauka musela teprve formovat a vymezit, bylo nejspíš důrazné řeči třeba.

Vrátíme se k termínu „*propastná tůň*.“ Basil dává vysvětlení, proč byla země neviditelná. Nahoře vzduch beze světla (tma), na zemi voda, takže taky tma. Vyvrací se zde fantaskní vysvětlení o tůni plné zlých sil atd.

Dalším neméně zajímavým problémem, který se v druhém kázání objevuje, je otázka, zda zlo pochází od Boha. Basil k tomu vysvětluje: To co vznikne, má původ ve věci sourodé, nikoli opačné. Z nemoci nevzejde zdraví. Z dobrého Boha nevzejde zlo.¹³³ Ale odkud se tedy zlo bere? Víme přece, že existuje. Lehké vysvětlení – podle Basila zlo není bytost, je to stav duše, která je opakem ctnosti.¹³⁴ Původcem vlastní nedobroty je každý sám za sebe. Každý si může vybrat svou cestu. Zlo je závislé na lidském rozhodnutí. Strasti jako nemoc nebo chudoba nejsou zlem, je to pouhý úděl.¹³⁵

¹²⁹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.63.

¹³⁰ Basil Boha přirovnává k účastníku hostiny.

¹³¹ *Gn* 1,2.

¹³² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.69.

¹³³ *Tamtéž*, s.71.

¹³⁴ *Tamtéž*, s.73.

¹³⁵ *Tamtéž*.

Čili k představě tmy, o které byla prve řeč a na základě již se zde objevily otázky o zlu, musíme podle patriarchy přistupovat věcně, střízlivě a hlavně v těchto tvrzeních a termínech nehledat to, co v *Písmu* vůbec není.

Proč byla na světě tma první a byla jí dána přednost? Basil se ptá – je snad tma původnější, či byla dána přednost tomu, co je lepší? Hned si ale odpovídá, že nikoli. Tma není bytost, je to jen prostý důsledek oddělení dvou světů od sebe – nebeského, plného světla, a toho druhého – naší země. Navíc, tmě dána přednost nebyla, jelikož úplně první bylo přece nadpozemské světlo, zářný jas, kde setrvávají andělé. Při aktu stvoření se rozprostřela nebesa a zcela logicky zemi oddělila od jasu tam nahoře.¹³⁶ Takže tma je skutečně jen pouhý důsledek.

„*A nad vodami se vznášel Duch Boží.*“¹³⁷ Jak to vysvětlit? Basil s odvolává na jistého moudrého Syřana, který v prohlášení, že se Bůh vznášel nad vodou, vidí, že vodu tímto připravoval a předával jí životodárnou sílu.¹³⁸ Takže i Duch Svatý se účastní tvůrčí práce.

„*I řekl Bůh: Budiž světlo.*“¹³⁹ Světlo prorazilo tmou a ukázalo svět a nebe takové, jako je vidíme dnes. Svět je teď líbezný a hoden úcty. Pokud ale mluvíme o tom, že Bůh něco řekl, musíme si uvědomit, že Boží slovo není zvuk a není vydáno hlasem. Jde o rozhodnutí.

„*A Bůh viděl, že světlo je krásné.*“¹⁴⁰ Podle Basila je pro Boha světlo krásné proto, že předvídal, jaký z něj později vzejde užitek. Oddělil světlo od tmy a pojmenoval je den a noc. Tehdy ještě nebylo slunce, a na Boží příkaz se rozlévalo a opět ustupovalo prvotní světlo.¹⁴¹

„*Byl večer a bylo jitro, den jeden.*“¹⁴² Noc dostala své jméno až po dni, který získal prvenství. Stejně tak jitro prvenství před večerem. V Bibli se mluví a čas počítá ve dnech, ne v nocích.¹⁴³

Proč vlastně Bůh o dne neřekl první, ale jeden? Významný důvod – den má povahu něčeho zvláštního a neobyčejného. Bůh určil čas, po který mají trvat dny, aby se daly zaznamenat. Slovem den nebo věčnost podle Basila vyjadřujeme to samé, jednu jedinou myšlenku. Mojžíš ho nazval jedním jakožto předobraz věčnosti.

Slovy o večeru Basilův výklad končí. Poděkuje Bohu a na závěr požehná posluchačům.

¹³⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.77. Basil uvádí příklad se stanem – člověk si v pravé poledne postaví stan a schová se do něj – pak je kolem něj najednou tma, ačkoli venku zůstává světlo.

¹³⁷ Gn 1,2.

¹³⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.79.

¹³⁹ Gn 1,3.

¹⁴⁰ Gn 1,4.

¹⁴¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.83.

¹⁴² Gn 1,5.

¹⁴³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.83.

2.4 Kázání třetí

O klenbě nebeské

V tomto kázání Basil promlouvá o dívech dne druhého. Ještě se krátce zmíní o předchozí rozpravě o Božích slovech, podotkne, že si je vědom toho, že jej poslouchá mnoho prostých lidí, řemeslníků atd, kteří mají mnoho práce, ale přesto se jim čas, který teď věnují Bohu, mnohokrát vrátí. Je proto třeba oprostít se od světských záležitostí a věnovat pozornost řeči, která nastane.¹⁴⁴

Basil začíná kázání citací z Písma: „*I řekl Bůh: Budiž klenba uprostřed vod, oddělující vody od vod.*“¹⁴⁵ Než se pustí do výkladu, znovu připomíná, že Bůh ke svým prohlášením nepotřebuje hlasu, že slovo Boží je hnutí Boží vůle, duchovní impuls. Písmo nám však ukazuje ještě jednu věc- pokud totiž Bůh dává takovéto příkazy, nabízí se otázka, komu. Podle Basila Písmo přivádí čtenáře pomalu a postupně k myšlence na Syna Božího.¹⁴⁶

Důležité podle Basila je zabývat se otázkou, zda se klenba, o které je nyní řeč a které se taky říká „nebe“, liší od nebe prvotního a zda tedy existují dvě různá nebe.¹⁴⁷ Basil se domnívá že ano, dokonce se mu zdá dobré hledat i nebe třetí, na které podle jeho slov pohlédl Pavel.¹⁴⁸

Obrací se proti těm, kteří s myšlenkou druhého nebe nesouhlasí – starším myslitelům apod. a vysvětluje, že představa více nebes není o nic zvláštnější než jiné představy řeckých filosofů.¹⁴⁹

Na námitku, zda toto druhé nebe (klenba) není přece jen pouze upřesněný výklad nebe prvního, Basil odpovídá, že nikoli, jelikož toto druhé nebe má jinou úlohu než nebe první, jedná se tedy o dvě různá nebe.¹⁵⁰

Když Basil dále uvažuje nad tím, že klenba byla stvořena, aby oddělila vody od vod, uvádí ještě jednu připomínku, a to otázku lidí, kteří se jej ptají, jak je možné, že se na vypouklé klenbě udrží voda, která je kapalina a jako taková by měla vždy stékat dolů?¹⁵¹

Na to Basil odpovídá, že jen proto, že je něco zakulacené zevnitř, nemusí to být ještě zakulacené nahoře.

¹⁴⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.91.

¹⁴⁵ Gn 1,6.

¹⁴⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.93.

¹⁴⁷ *Tamtéž.*

¹⁴⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.95.

¹⁴⁹ Například Basil popisuje sedm kruhů do sebe poskládaných, v nichž obíhá sedm hvězd, a když plují éterem, vydávají harmonické zvuky.

¹⁵⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.97.

¹⁵¹ *Tamtéž.*

Z jaké je klenba látky? Klenbě říkáme *stereóma*, a v Písmu toto slovo označuje něco pevného. Staří filosofové nazývali pevným těleso tuhé a plné,¹⁵² které je schopno, na rozdíl od těles matematických, klást odpor. V Písmu má slovo *stereóma* význam něčeho mohutného a silného, takže pod klenbou si očividně můžeme představit jakousi látku, která zadržuje pohyblivý, tekutý vodní živel.¹⁵³

Podle Basila by ovšem byla chyba představovat si nebeskou klenbu pouze jako ztuhlou vodu – led, či něco podobného. Navíc všechno vzniklo smísením všech živlů, nic stvořeného není čirý živel sám o sobě, takže klenba nemůže být čistě a pouze vodou. Také ale nemůžeme říci, že klenba je směsí všech živlů. V této chvíli Basil od dalšího vysvětlení upouští a připomíná opět *Písmo*, které nás vychovává k tomu, abychom v představách nepřekračovali určité hranice.¹⁵⁴ Později se však Basil ještě k výkladu na toto téma vrátí a pokročí k tomu, že slovo *stereóma* označuje klenbu jako předěl mezi vodou nahoře a vodou dole, ale není to předěl pevný a hutný, neboť potom by si pojmenování *stereóma* zasloužila především země.¹⁵⁵ To, co leží nad klenbou, je velmi jemné a smysly nezachytitelné, a proto je klenba předěl mezi zemitou, těžší částí vody, kterou obrací zpět dolů, a řídkou, jemnou částí, kterou propouští vzhůru.

Na otázku, proč bylo stvořeno vody tolik, odpovídá Basil takto: Země se vznáší ve středu světa. Voda, které je vlastní se pohybovat směrem dolů, se prostírá kolem země a její váha je přitom rozložena naprosto rovnoměrně. A proč že je vody tolik? Protože dalším živlem, který je zapotřebí pro chod země, je oheň, živel nejmocnější.¹⁵⁶ A voda je jeho soupeř. Oheň a voda se ničí navzájem, a vody bylo stvořeno přesně tolik, aby odolávala stravujícímu ohni takovou dobu, dokud světový řád nedospěje ke konci. Oheň je nutná podmínka pro život, bez něj a tepla by nerostly rostliny, nežili živočichové a je také nutný pro veškeré dovednost a řemesla lidského rodu. A vody je třeba velké množství proto, že oheň ji vytrvale stravuje.

Vodních pramenů a toků na zemi je převeliké bohatství.¹⁵⁷ Basil jmenuje známé toky, následuje krátký zeměpisný výčet proslulých řek, ve kterém figuruje například Indos, Tanais¹⁵⁸ nebo Rhodanos.¹⁵⁹ Vodního živlu je všude spousta a náš svět je jím protkán. Jak ale praví Basil, jednou nastane doba, kdy oheň všechno sežehne.

¹⁵² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.99.

¹⁵³ *Tamtéž*.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s.101.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s.109.

¹⁵⁶ *Tamtéž*, s.103.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s.105.

¹⁵⁸ Don.

¹⁵⁹ Rhona.

Tepla je ve světě velké množství a má sílu, i jeho troška dokáže bojovat s větším množstvím vlhkosti. Proto, aby měl oheň soupeře, je v nebi mnoho vody a plují jí oblaka, pára stoupá z močálů a řek, hromadí se a tvoří mraky.¹⁶⁰

Moudrý Bůh vše zařídil tak, aby Slunce nestálo na jednom místě a nezničilo svět nadbytkem tepla. Proto se pohybuje, putuje nebem a na zemi se zachovává přirozená teplota.¹⁶¹

„*Klenbu nazval Bůh nebem.*“¹⁶² Jak toto vysvětlit? Basil na to odpovídá, že klenba dostala své jméno proto, že je nebi podobná.¹⁶³ V Písmu najdeme označení jako třeba „*ptactvo nebeské*“¹⁶⁴ a vždy jde o označení části nebe, které je pod klenbou, zkrátka vzduch nad zemí.

Basil vznáší námitku proti některým církevním autorům, kteří se podle něj uchýlili k alegorickým výkladům a tvrdí, že vody nebeské jsou sídlem vyšších sil a vody pozemské sídlem sil nízkých.¹⁶⁵ Z vod nad nebesy se ozývá chvála Stvořitele, zatímco vody naší země, které obývají duchové z nebe spadlí, jsou bouřlivé a proměnlivé právě jako tito duchové, a proto je zveme mořem.¹⁶⁶

Jak už je Basilovým dobrým zvykem, znovu tyto teze odmítá a prakticky je označuje za babské povídačky. Jak říká: „*Voda není nic jiného než voda.*“¹⁶⁷

„*A Bůh viděl, že je to krásné.*“¹⁶⁸ Ale krásné v Božích očích je to, co spěje k prospěšnému cíli, tvrdí Basil. Jednotlivé výtvořiny mají společný cíl. My, kdybychom spatřili oko nebo jinou část sochy odtrženou od zbytku díla, nepokládali bychom je za krásné, ale Bůh jediný zná krásu a dokonalost všech částí ještě před tím, než jsou složeny dohromady.¹⁶⁹

Kázání Basil končí požehnáním, ať Bůh umožní lidem nalézt ve všem jeho pravdu a aby si byli schopni z krásy veškerenstva udělat představu o moci a božství Stvořitele.

2.5 Kázání čtvrté

O tom, jak se vody shromáždily na jedno místo

Čtvrté kázání hovoří o tom, jaká je přirozenost vody. Basil ho sice uvádí krátkým zamyšlením nad těmi, kteří obývají města, baví se, tančí a tráví čas zahálkou, ale brzy se vrátí k zamýšlenému tématu a začne promlouvat o vodstvech, jak se shromáždila na svá místa.

¹⁶⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.109.

¹⁶¹ *Tamtéž*, s.111.

¹⁶² *Gn* 1,8.

¹⁶³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.113.

¹⁶⁴ *Ž* 8,9.

¹⁶⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.115.

¹⁶⁶ *Tamtéž*.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, s.117.

¹⁶⁸ *Gn* 1,8.

¹⁶⁹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.119.

„I řekl Bůh: Necht' se vody pod nebem nahromadí na jedno místo a ukáže se souš. A stalo se tak. A voda pod nebem se nahromadila na určená místa a ukázala se souš. Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři.“¹⁷⁰ Takže vody ustoupily ze svých dosavadních pozic a odhalily souš.

Basil chce ujasnit ještě další věc – fakt, že voda teče dolů, se v *Písmu* zdůvodňuje Stvořitelovým rozkazem.¹⁷¹ Vždyť je přece jasné, že voda teče tím směrem, kterým se kloní její podklad. Pokud je podklad rovný, zůstává vodní hladina klidná. Tak proč musel být dán vodě příkaz, když je její přirozeností téci dolů? Basil upozorňuje, že tato přirozenost vody téci do prohlubní a nižších míst vznikla až po Stvořitelově příkazu.¹⁷² Nemůžeme tedy vědět, jaké vlastnosti měla voda před tím, než tento příkaz zazněl.

„Necht' se vody nahromadí.“ Voda dostala příkaz téci, a nikdy se v tom nezastaví.¹⁷³ Podle tohoto pravidla se tedy voda chová – tryská ze země, proudí a snaží se dostat na místo, které by jí bylo vlastní. Basil uvádí, že podle *Kazatele* „všechny řeky spějí do moře“ a právě moře má být tím místem, kde se vody hromadí. Navíc je to právě moře, které setrvává uvnitř svých hranic.¹⁷⁴ Basil jako příklad nezdolnosti a síly tohoto Božího příkazu uvádí Rudé moře, které podle něj leží níže než Egypt a vlastně mu nebrání nic jej zaplavit.¹⁷⁵ Rudé moře tedy drží na uzdě jen Boží příkaz.

Vod je na zemi mnoho a jsou všemožně rozmístěny. Už před tím, než byl dán příkaz k tomu, aby se seskupily, jim byly v podzemí podle Basilova výkladu nachystány volné prostory.¹⁷⁶ Poté uvádí možnou námitku – vždyť ale všechny vody na zemi nejsou seskupeny do jednoho místa. Na to sám odpovídá, že *Písmo* uvažuje tím místem, kde se vody nahromadí, místo, které bude největším a nejúplnějším shromaždištěm vody.¹⁷⁷

A proč Bůh tyto nahromaděné vody nazval moři, a ne jen jedním mořem, když zde celou dobu mluvíme o celku? Basil vysvětluje – bylo to tak proto, že moři jsou ve skutečnosti nazvány jednotlivé zálivy tohoto jednoho velkého celku.¹⁷⁸

„I řekl Bůh: Necht' se vody nahromadí na jedno místo a ukáže se souš.“ A posléze: „Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři.“ Basil zde osvětluje, proč byl použit

¹⁷⁰ Gn 1,9-10.

¹⁷¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.123.

¹⁷² *Tamtéž*, s.125.

¹⁷³ Basil má zde na mysli tekoucí vody, tedy ne vodu stojatou (jezera).

¹⁷⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.127.

¹⁷⁵ Tento názor je bohužel mylný. Původ má u Aristotela.

¹⁷⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.129.

¹⁷⁷ *Tamtéž*.

¹⁷⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.133.

termín „souš“ a ne „země.“ Bylo to proto, že ve slově souš už cítíme bližší charakteristiku toho, jaká věc je, kdežto slovo země je pouhým názvem.¹⁷⁹

Zde se Basil opět vrací k živlům a jejich vlastnostem. Uvádí, že každý živel má dvě příznačné vlastnosti – země je suchá a chladná, voda vlhká a chladná, vzduch je vlhký a teplý, a oheň je teplý a suchý.¹⁸⁰ Živly se mísí mezi sebou a pojí se skrze vlastnosti, které mají, a vytvářejí společně jeden velký pevný koloběh. Basil upřesňuje, že o tomto mluví právě proto, aby vysvětlil, proč Bůh pojmenoval souš zemí, místo toho, aby zem pojmenoval jako souš. Bylo to proto, že suchost je vlastnost, kterou měla země od počátku a která tvoří kus její vlastní podstaty.¹⁸¹

„A Bůh viděl, že je to krásné.“¹⁸² Basil uvádí, že Bůh posuzoval takto moře moudrostí. Krása je zde posouzena záměrem Tvůrce. Mořská voda je prazdrojem veškerého zemského vodstva, neboť v zemi se nachází podzemní sluje a chodby, a právě těmi proudí tato voda dále do hlubin země. Moře je krásné i v tom, že do něj ústí řeky a vlévá se do něj jejich voda, a i přesto se stále drží uvnitř svých hranic.¹⁸³ Jeho voda se nachází i ve vzduchu, vypařuje se, stoupá vzhůru, shromažďuje se v mracích a pak, putujíc do vnitrozemí, padá zase dolů jako déšť a zúrodňuje zem. Krása moře je i v tom, jak obklopuje ostrovy, a dává lidem možnost cestovat, plout a obchodovat. A Basil tvrdí, že je-li moře pro Boha krásné, oč krásnější pro něj musí být shromáždění lidí, jehož modlitba se k Bohu nese jako mořská vlna spěchající k pobřeží¹⁸⁴

Kázání uzavírá Basil, jak je jeho dobrým zvykem, požehnáním naslouchajícím a přáním, ať si uchovají tento vlídný řád.

2.6 Kázání páté

O zemském rostlinstvu

Basilovo vyprávění začíná obvyklou citací Písma: „Potom Bůh řekl: Necht' země zrodí byliny, jež se budou rozmnožovat semeny, každá podle svého druhu, a ovocné stromy, jež ponесou plody, každý podle svého druhu, a v nich budou mít uloženo sémě.“¹⁸⁵

¹⁷⁹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.135.

¹⁸⁰ *Tamtéž*.

¹⁸¹ *Tamtéž*, s.137.

¹⁸² Gn 1,10.

¹⁸³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.139.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s.141.

¹⁸⁵ Gn 1,11.

Boží rozhodnutí se stalo přírodním zákonem a země dala život rostlinám. Ti, praví Basil, kdo by si mysleli, že život jim dává slunce, necht' si připomenou, že tehdy ještě slunce nebylo. Vzniklo později než tráva nebo plevel.¹⁸⁶

Proč *Písmo* hovoří o rostlinách tak, jako by všechny měly semena? Vždyť je zřejmé, že tomu tak není. Basil vysvětluje, že některé rostliny mají svou rozmnožovací sílu skrytou v kořeni¹⁸⁷, takže přece jen jakousi semennou sílu obsahují. Slovy „*podle svého druhu*“ je řečeno, že z rákosy vyrostе zase jen rákos a z olivovníku pouze olivovník.¹⁸⁸ Každá rostlina má svůj počátek v tomto prvotním zárodku., a buď se vyvine z výhonku, nebo vyrostе ze semene.

Basil vysvětluje růst rostliny: semeno v příznivé půdě nabobtná a objeví se v něm trhlínky. Začne si brát z okolí živiny, vklouzávají do něj okolní částičky půdy a to působí, že semeno roste. Vypustí kořínky a raší směrem vzhůru, a pozvolna vyrůstá, až do velikosti, která rostlině přísluší.¹⁸⁹

Basil vidí v rostlinném světě dokonalost. Z jeho textu číší nadšení a opravdové ohromení nad krásou přírody. Na příkladu jedné jediné rostliny si podle něj můžeme představit dokonalou tvůrčí sílu Boha, kterému vděčíme za život. Na druhou stranu je pro něj rostlinstvo také příkladem pomíjivosti lidského žití a prchavosti času. Kdo je dnes zdrav, zítra může na smrt onemocnět. Kdo je bohatý a mocný, náhle může zemřít a celá jeho sláva se ukáže jako prchavý sen.¹⁹⁰ Basil vzpomíná na proroka Izajáše, který pozemskou slávu přirovnává ke křehkému květu.¹⁹¹

Poté se patriarcha vrací k bylinám a k otázce, proč byly kromě bylin užitečných stvořeny i ty škodlivé? K čemu je dobrý bolehlav, oměj nebo čemeřice? Basil připomíná, že vše, co vzniklo, plní svou úlohu.¹⁹² Ačkoli jsou některé rostliny jedovaté, lidé to o nich vědí a před nebezpečím je chrání jejich vlastní rozum. K tomu Basil podotýká, že i koza se umí vyhnout tomu, co je jí nebezpečné, a to žádný rozum nemá, pouze smysly,¹⁹³ tak proč by to pro člověka mělo být problém? Navíc jedovaté byliny nejsou jedovaté pro určité druhy živočichů, kterým slouží jako potrava, a jako léčiva mohou být užitečné i nám lidem.

¹⁸⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.143.

¹⁸⁷ Basil jmenuje například česnek, rákos nebo šafrán.

¹⁸⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.145.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, s.149.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s.147.

¹⁹¹ *Iz 40,60*.

¹⁹² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.151.

¹⁹³ *Tamtéž*.

V říši rostlin nenajdeme nic, co by se mohlo dít v rozporu s Božím zákonem.¹⁹⁴ Z jistého druhu rostliny vzejde vždy ten samý druh. Ačkoli se může zdát, že to tak vždy není (Basil uvádí příklad, kdy zasejeme světlou pšenici a sklídíme černou, tak to podle něj ovšem neznamená, že by pšenice změnila druh, ale jde pouze o to, že ji napadl některý škůdce a rostlina onemocněla).

Po příkazu Stvořitele země ihned dala vzniknout rostlinným zárodkům a okamžitě je přivedla k růstu, aby byly zralé. Lány pole se zavlnily obilím, louky porostly hustou travou a všeobecně se objevila na zemi hojnost rostlinstva. Vyrostly stromy, keře a ihned se obalily listím. Jako zajímavost uvádí Basil růži, která tehdy ještě neměla trní, a bylo k ní připojeno až později, aby si lidé mohli připomenout, že potěšení je spojeno s bolestí.¹⁹⁵

Důležitým bodem v tomto Basilově kázání jsou ovocné stromy. Mojžiš je v *Písmu* uvádí přednostně, ale Basil poznamenává, že tím byly myšlenky samozřejmě všechny stromy, jelikož všechny mají svá semena. Nicméně *Písmo* dává přednost tomu hodnotnějšímu.¹⁹⁶

Stromy a keře zajišťují člověku blahobyť, jako třeba olivovník a réva. Právě réva Basila zaujala – říká, že je oblíbena jako připodobnění lidské duše¹⁹⁷ Réva nikdy nebyla sražena k zemi, bylo jen dovoleno, aby se po ní šlapalo, a člověk jako výhonek by měl mířit vzhůru k vrcholům.¹⁹⁸

Oblíbený byl také olivovník. Basil ke stromu přirovnává věřícího – je svěží, rozdává almužny, kdykoli má příležitost a člověk by se měl snažit, aby se mu plodností vyrovnal.¹⁹⁹

Posléze Basil přechází k výčtu částí rostlin a k jejich rozmanitosti. Podivuje se nad kořeny – některé jsou hluboko zaraženy v zemi, jiné rostou blízko povrchu. Některé kmeny stromů jsou rovné a vysoké, jiné zas nízké a mají už od země mnoho výhonků. A co kůra? Hladká nebo zbrázděná, a podobná přitom člověku, který má v mládí pleť hladkou a ve stáří vrásčitou.²⁰⁰

Basil zde také uvádí poznatek, že rolnictvím a správnou péčí lze změnit některé vrozené „špatnosti“ u rostlin.²⁰¹ Na tomto příkladě staví prohlášení, že stejně tak správnou péčí o duši můžeme přemoci její slabé stránky.²⁰²

¹⁹⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.153.

¹⁹⁵ *Tamtéž*, s.155.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s.157.

¹⁹⁷ Basil uvádí, že například v Novém Zákoně přirovnává Ježíš Otce k vinaři, sebe k révovému kmeni a věřící k výhonkům.

¹⁹⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.159.

¹⁹⁹ *Tamtéž*.

²⁰⁰ *Tamtéž*, s.161.

²⁰¹ Basil uvádí příklad granátovníku, který má trpké plody. Stačí podle něj navrtat kmen takového stromu a zarazit do něj klín z čerstvého borového dřeva, pak se chuť plodů zlepší.

²⁰² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.161.

Mnoho rozlišností, jak Basil uvádí, se vyskytne i u stejného druhu rostliny. A proto jestli ušlechtilé fíkovníky mají různé neduhy, stačí vedle nich vysadit divoké nebo na ně navěsit jejich květy, a strom se uzdraví. Toto je pro Basila příklad toho, že svou sílu může věřící čerpat i od těch, jejichž víru nesdílí.²⁰³

Basil je světem stromů unešen. Vidí v něm čistou dokonalost, jako třeba v jevu, že stromy s měkkým ovocem (fíkovník) jsou pokryty bohatým listím, aby byly chráněny, zatímco ty stromy, jejichž plody mají svůj pevný obal, mnoho listů nemají (například ořešák). Réva má rozeklané listy, které dovolují slunečním paprskům dosáhnout na hrozny tak, aby byly jako jemná clona.²⁰⁴ Jak je možné, že z jedné a té samé vody vznikne v révě víno a v olivovníku olej? I v chuti, sladkosti je mnoho druhů, sladkost fíků je jiná než sladkost datlí. A pak barvy! Barvy květin na louce jsou pestré a ještě pestřejší jsou jejich vůně.²⁰⁵

Rostlinný svět odráží dokonalost Stvořitele, a proto Basil v závěru tohoto kázání věřícím připomíná, aby v každé rostlině s úžasem poznávali toho, který je veliký, a účastnili se koloběhu, který začal dávným Božím příkazem, pokračuje dodnes, a bude trvat tak dlouho, dokud nedospěje ke skonání světa.²⁰⁶

2.7 Kázání šesté

O vzniku nebeských svítlen

Kázání šesté zahajuje Basil přirovnáním věřících ke spolubojovníkům v zápase. Říká, že budou dohromady zkoumat světový řád a rozjímat o naučeních Božích.

Pokud se člověk v temné noci zadívá na oblohu plnou hvězd, napadne jej, kdo takto nebe vyzdobil?²⁰⁷

A jsou-li pomíjivé věci zde na zemi tak krásné, jak bude vypadat věčnost? Pokud i slunce, které je nádherné a jeho pohyb tak dokonalý, také spadá pod pomíjivost tohoto světa, jak asi bude vypadat slunce věčné?²⁰⁸

„*I řekl Bůh: Necht' jsou na nebeské klenbě svítlny osvěcující zemi a oddělující den od noci.*“²⁰⁹ Stalo se to dne čtvrtého. Basil rekapituluje předchozí události – nejprve vzniklo jen nebe a země, poté bylo stvořeno prvotní světlo, odlišil se den od noci a vznikla nebeská

²⁰³ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.163.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s.165.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s.167.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s.169.

²⁰⁷ *Tamtéž*, s.171.

²⁰⁸ *Tamtéž*, s.173.

²⁰⁹ Gn 1,14.

klenba. Voda se nahromadila na své místo a ukázala se souš, která se dále pokryla zelení a obrostla stromy a bylinami. Pak vznikly měsíc a slunce, a to proto, jak píše Mojžíš, „*aby osvěcovaly zemi.*“²¹⁰

Co si pod tím představit? Basil uvádí rozdíl mezi svícením a osvěcováním. Při vzniku prvotního světla šlo o vznik světla jako takového (svícení), a slunce bylo stvořeno proto, aby se stalo právě tomuto světlu prostředníkem (osvěcování). Něco jiného je sama záře a něco jiného je těleso, které je jí podkladem.²¹¹

Slunce a měsíc dostaly důležitý úkol, oddělovat den od noci. Noční tma je totéž, co je ve dne stín,²¹² a stín je pouhým důsledkem toho, že světlu stojí v cestě překážka. Tak máme pochopit tvrzení, že Bůh oddělil světlo od tmy – světlo tmu zahání a ta před ním prchá, jsou to vzájemné protiklady. Slunce i měsíc stojí na nebi také proti sobě – při východu slunce se měsíc ztrácí za obzorem a naopak. Slunce i měsíc jsou také míry času²¹³ a jako takové jsou velmi důležité pro lidstvo. Vyměřují roky a dny a jsou také znamením²¹⁴, například když je kolem slunce nebo měsíce „kolo“, znamená to, že ve vzduchu je mnoho vodních par a vzdušných proudů, a pokud se nebem táhnou barevné pruhy mezi mraky, bývají předzvěstí bouřky nebo jiné náhlé změny v ovzduší.²¹⁵

V další řeči Basil zmiňuje hvězdopravce a jejich horoskopy. Tito lidé si našli v *Písmu* toto prohlášení o znameních a z toho vyvozují, že člověku je dán pevný osud. Pokud se při narození člověka nachází oběžnice (planety) v tom určitém postavení zvěrokruhu, má to za následek náš určitý osud, zatímco stály-li by jinak, člověku by se v životě přihodily jiné události.

Tuto nauku Basil zavrhuje jako mylnou a proti hvězdopravcům použije jejich vlastní zbraň – pokud tedy skutečně záleží jen a pouze na přesném čase, na okamžiku narození, aby byly mezi lidmi takové rozdíly (jeden se stane králem, druhý, narozený o chvilinku později, zase chudákem), jak je možné zjistit tento čas zcela přesně? Basil to považuje za nemožné, vždyť dítě se nejprve musí ošetřit a teprve potom lze počítat postavení planet, které také nějakou dobu trvá. Proto není možné zjistit okamžik narození naprosto přesně a z toho vyplývá, že takovéto umění vypočítat horoskopy je zcela nesmyslné.²¹⁶

²¹⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.175.

²¹¹ Basil to dokazuje i na příkladě Měsíce – měsíční těleso, které vidíme v každé jeho fázi jinak, je něco jiného než světlo samo.

²¹² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.179.

²¹³ *Tamtéž*, s.181.

²¹⁴ Basil připojuje nenápadnou poznámku, že „znamení“ bychom neměli přidávat většího významu, než mají. Opět se tímto vymezuje vůči pověrám, lidovým báhorkám atd.

²¹⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.183.

²¹⁶ *Tamtéž*, s.187.

Podobně nesouhlasí i s charakteristikami znamení (Býk, Beran...) a s jim příslušnými povahovými vlastnostmi, které údajně mají lidé, narození v tomto znamení. Označuje taková tvrzení za směšná a podotýká, že lidské povahy přece nemůžeme charakterizovat podle dobytka.²¹⁷

Navíc hvězdopavci podle Basila spojují s planetami i to, o čem může člověk sám rozhodnout – například ctnosti, nebo neřesti. A působí-li hvězdy zlo, znamená to potom, že ten kdo je stvořil, není dobrý! Proto je takové uvažování bezbožné.²¹⁸

Poté se Basil vrací k popisu funkcí slunce a měsíce. Píše, že také vyměřují časy ročních dob – jaro, léto, podzim a zimu a popisuje putování slunce nebem v těchto obdobích.²¹⁹

Pak se vrací k větě z *Písma*, že „*Bůh stvořil dvě velké svítily*.“ V čem spočívá jejich velikost? Basil si sám odpovídá, že velikost slunce a měsíce spočívá v jejich ustrojení, v tom, že jsou objemné natolik, aby se jejich světlo mohlo prostírat nad zemí, a také v tom, že jsou neustále stejně veliké. Nezmenšují se a odevšad – při pohledu z různých pozemských míst - vypadají stále stejně.²²⁰

A velké jsou i proto, že v porovnání s hvězdami, kterých je velmi mnoho, jediné slunce v okamžiku, kdy vyjde, zaplaší ranní chlad a prohřeje zemi. Podobně je na tom měsíc, který má hned po slunci nejzářivější světlo.²²¹

Tímto Basil přechází k měsíci. Proč měsíc v průběhu času mění svou podobu? Na to má patriarcha dvojí odpověď – první je ta, že změny v podobě měsíce mají lidského ducha přivést k zamyšlení nad pomíjivostí a nicotou, nad tím, jak rychle se lidský osud může změnit.

Druhá odpověď je o něco „hmotnější.“ Basil píše, že změny na měsíci mají vliv na pozemské vody a zemi. Když měsíc ubývá, těla živočichů se odvodňují, když přibývá, naplňují se.²²² Měsíc ovládá vodstvo v úžinách i oceánu, a i to je důkazem toho, že je měsíc skutečně „veliký.“ Proto bychom jej neměli posuzovat pouhým okem, ale hlavně a především rozumovou úvahou. Měsíc je veliký a nezměrný i proto, že se jeho světlo rozprostírá všude stejně.²²³

²¹⁷ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.189.

²¹⁸ *Tamtéž*, s.191.

²¹⁹ *Tamtéž*, s.197.

²²⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.199. Basil podotýká, že i když by se nám zdálo, že se zmenšují, tak zraku nelze věřit. Klam.

²²¹ Podobně ve smyslu množství a intenzity světla (ne tepla).

²²² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.203.

²²³ *Tamtéž*, s.207.

Kázání Basil uzavírá myšlenkou, že v porovnání s velikostí Stvořitele jsou i slunce a měsíc jen jako pouhý komár a mravenec.²²⁴ Můžeme však při jejich pozorování získat aspoň malou představu o Boží velikosti. Následuje poděkování a požehnání lidem.

2.8 Kázání sedmé

O tvorstvu vodním

Kázání sedmé začíná Basil opět citací Písma: „*I řekl Bůh: Necht' vody vydají různé druhy plazivých tvorů majících živou duši a živočichů létajících pod nebeskou klenbou.*“²²⁵

Stejně jako země ze sebe vydala zárodky rostlin, vody přivedly k životu všechny druhy zvířectva, které v nich našlo domov. Moře dalo život svým typickým zvířatům, bažiny a mokřady mimo jiné žábám a komárům.²²⁶

Basil podotýká, že důležitý v tomto sdělení je fakt, že tato zvířata měla duši. Stromy a byliny, které vznikly ještě před rybami²²⁷ a plazy oduševnělé nejsou. V příkaze „*Necht' vody vydají*“ můžeme vidět přímou souvislost mezi živlem a zvířaty, která v něm plavou. Vody vydaly zárodky živočichů, a Basil je přirovnává k „*semenům pozdějšího tvorstva.*“²²⁸

Následuje krátký výčet různých živočišných skupin (*ostrakoderma, malakostraka, malakia* atd.), přičemž v něm Basil čerpá z Aristotelova díla *Historia Animalium*. Živočichy vody rozděluje na vejcorodé a živorodé. Živorodí jsou žraloci, delfini nebo také tuleni, vejcorodí ryby. Ve vodách se nacházejí různé druhy zvířat, jen ryb je velmi mnoho druhů a v každém moři najdeme různé. Různě se starají o potomstvo, mají různé vzezření a shánějí si různou potravu. Většinou však požírají jedna druhou. Basil připodobňuje chování ryb k lidem²²⁹, a naopak, ukazuje, jak záludný umí být i jen malý krab.

Chutnají mu ústřice, ty ale mají příliš pevnou skořápku na to, aby se k nim dostal. Vyhlédne si tedy okamžik, kdy se ústřice vyhřívá v prosluněné vodě a rozevře skořápku. Krab do ní rychle vhodí kamínek a tak se už ústřice nemůže zavřít, a stává se posléze kořistí kraba.²³⁰

Krab je důmyslný, ale pokud chce člověk jeho důmysl napodobit, měl by se snažit, aby ničím svým bližním nezaškodil.

²²⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.209.

²²⁵ Gn 1,20.

²²⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.211.

²²⁷ Ryby řadí Basil k plazům (plavou = brázdí vodu klouzavým pohybem těla). Mluví i o jiných zvířatech, žijících ve vodě a používajících k pohybu nohou, jako třeba krabi, těch je ale menšina ve srovnání s předešlými, proto je podle Basila *Písmo* neuvádí zvlášť.

²²⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.213.

²²⁹ *Tamtéž*, s.217. Basil je přirovnává k těm lidem, co utlačují slabší. I oni mohou padnout do spárů ještě nenasytnějšího lakomce, než dosud sami jsou.

²³⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.219.

Jak je možné, že každý živočišný druh zůstává ve svém prostoru a druhy si nepřekáží navzájem? ptá se Basil.²³¹ Neoddělují je od sebe přece žádné hranice. My se chováme opačně, dělíme zemi, stavíme hranice, jen proto, abychom o něco připravili svého bližního. Vodní živočichové dobře ví, jaký prostor jim byl přidělen, a drží se jej. Existují ovšem ještě ryby, které všechny v jeden okamžik vyrazí a míří na sever.²³² Basil se ptá, kdo jim to přikazuje, jak ryby vědí, kdy a kam plavat? A odpovídá si, že jedině dávný příkaz Stvořitele je uvádí v pohyb. Ryby vědí, co je pro ně dobré a chovají se podle svého záměru, a pokud i ryba ví, co je pro ni užitečné, jak se můžeme my lidé, obdařeni rozumem, chovat nerozumněji než ryby? Ryba propluje mnoho moří aby našla, co je prospěšné, my marníme život v rozkoši a od budoucnosti nic nečekáme.²³³ Basil připomíná, že zahálka je zdrojem zla.

„*Bůh stvořil mořské velikány.*“²³⁴ Jejich tělo je mohutné a přebývají ne u pobřeží, ale hluboko v Atlantském oceánu. Ale moc Stvořitele nejde vidět jen na příkladu velkých zvířat, Basil tvrdí, že stačí když si povšimneme štítonoše, malé rybky, která dokáže zastavit loď.-práve na ní, byť je tak malinká, můžeme poznat Boží moc a velikost.

Basil píše, že se mu v tomto kázání stalo to samé, co námořníkům, kteří se plaví po moři, nemaje pevného bodu, podle kterého by se mohli orientovat.²³⁵ Ve svém výkladu si ani nevšiml, kolik už toho stačil vypovědět. Proto říká, že je třeba spustit kotvu a s dalším výkladem počkat na další den.

Naposled následuje obvyklé požehnání naslouchajícím.

2.9 Kázání osmé

O tvorstvu létavém

„*I Bůh řekl: Necht' země vydá živou duši, rozmanité tvorstvo čtyřnohé i plazivé a zvěř rozličného druhu. A stalo se tak.*“²³⁶ Těmito slovy začíná předposlední kázání caesarejského patriarchy.

Podobně jako v předešlé řeči, kdy voda vydala živé tvory obdařené duší, teď i země má dát život a duši svým stvořením. A nejen jim, země má podle Mojžíšových slov a Basilova vysvětlení vydat duši *samu*.²³⁷ Na otázku, proč je mezi zemí a vodou v Písmu zmíněn tento malý rozdíl, Basil odpovídá takto: „*U vodních tvorů jsou duševní pochody podřízeny životu*

²³¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.221.

²³² *Tamtéž*, s.223.

²³³ *Tamtéž*, s.225.

²³⁴ *Gn 1,21*.

²³⁵ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.231.

²³⁶ *Gn 1,24*.

²³⁷ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.233.

tělesnému. U tvorů suchozemských, jejichž život je dokonalejší, je naopak veškerým velením pověřena duše.“²³⁸

Chce se tím říci to, že u vodních zvířat je duše pouhou součástí jejich těla, kdežto u zvířat suchozemských je duše něco, co má nad tělem nadvládu.²³⁹ Dále Basil vyjmenovává některé další rozdíly mezi vodními a suchozemskými tvory, např. hlas u suchozemských zvířat, kterým tato vyjadřují své pocity (vodní tvorové jsou němí), možnost je ochočit nebo vycvičit (to vodní zvířata těžko), paměť (zde příklad velblouda a jeho rozsáhlé paměti, kde Basil píše, že určitě takovou paměť žádné vodní zvíře nemá) atd.

Poté se kázání stočí k jiné otázce, a to, proč země má vydat živou duši?²⁴⁰ Odpověď zní – přece proto, aby se odlišila duše člověka od duše zvířete. Basil považuje zvířecí duši za cosi pozemského. Dává do souvislosti krev, maso a zvířecí duši²⁴¹ a prohlašuje, že duše zvířat opravdu souvisí se zemí.²⁴² Když zvíře zahyne, jeho duše nepřetrvává.

Basil se na nějakou dobu odmlčí a pak svou odmlku vysvětlí. Při včerejším kázání opomněl zmínit velkou skupinu tvorů, a to létavé ptactvo. Proto nezbývá, než se k němu vrátit a vysvětlit nejasnosti.

V *Písmu* stojí: „*Nechť vody vydají různé druhy plazivých tvorů majících živou duši a živočichy létající pod nebeskou klenbou.*“

Nabízí se otázka, proč létající tvorové povstali právě z vody?²⁴³ Basil nalézá odpověď ve vysvětlení, že stejně jako ryby ve vodě ploutvemi, i ptáci si razí cestu vzduchem svými křídly. Stejně jako u ryb je mezi ptáky nesmírně mnoho druhů a liší se četnými znaky. Basil zlehounka načne téma rozdělení ptáků do skupin podle latinských názvů, ale pak uzná, že mu stačí k rozdělení běžná mluva.

Ptáky dělíme na dravé i na ty, kteří se živí zrním. Na ty, kteří se pyšní krásným zpěvavým hlasem a na ty, kteří jej nemají. Na ty, kteří stále setrvávají na jednom místě, a na ty, kteří jsou stěhovaví a táhne je to se změnou období do dalekých krajín.²⁴⁴ Taky je mnoho rozdílu v tom, jak se ptáci chovají a jak žijí, některé druhy jsou společenské,²⁴⁵ jiné očividně ne.

²³⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.235.

²³⁹ *Tamtéž*.

²⁴⁰ *Tamtéž*, s.237.

²⁴¹ Basil vysvětluje, že podle *Písmu* je „duši živých tvorů krev“. Když krev ztuhne, promění se podle něj v maso, a maso po rozkladu mění se v zemi.

²⁴² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.237.

²⁴³ *Tamtéž*, s.239.

²⁴⁴ *Tamtéž*, s.243.

²⁴⁵ *Tamtéž*, s. 245-247. V této chvíli se v textu objevuje zmínka o včelách, kterou chce Basil přiblížit, jak někteří živočichové směřují ke společnému cíli. Včely spolu žijí, společně pracují a společně létají. Vedoucí funkci má „král“ (v dnešní době víme, že je to královna), který včely vede. Má žihadlo, ale nepoužívá jej, a stejně tak jeho včely. Pokud včely žihadlo použijí, brzy zalutují, neboť po bodnutí zemřou. Pro Basila je to příklad toho, jak se

Ptačí chování se vyznačuje mnoha rozličnými zvláštnostmi. Například jeřábi, kteří, když spí, vždy jeden z nich má stráž a hlídá ostatní před nebezpečím. Po určité době se ve stráži vystřídají.²⁴⁶ U čápů obdivuje Basil jejich soudržnost a péči, kterou věnují svým rodičům, kteří zestárlí a vypelichali. Pracovitá vlaštovka, která si přináší ke stavbě hnízda stébla slámy, jako příklad pro chudé, aby se nesnížili ke zlým skutkům. Pokud se Bůh postaral o vlaštovku, postará se zajisté i o ně.²⁴⁷ Mimo toto Basil zmiňuje i věrnost hrdličky a dává ji za příklad ženám – vdovám. Příklad orla – orel jedno se svých dvou mlád'at shodí na zem, protože se může postarat jen o jedno. Zavržené mládě nezahyne, neboť se o něj postará orlosup²⁴⁸ Člověk by takto neměl jednat a své děti neodkládat (nebo mezi ně nedělit dědictví nerovným dílem). Také v případě rodičovství nejsou dravci dobrým příkladem. Když potomek dospěje, vyhodí jej z hnízda a přestanou se o něj starat. Dobrým příkladem péče o mladé je podle Basila vrána, která potomkům pomáhá, i když už umějí létat.²⁴⁹

Pak Basil zmíní fakt, že některé samičky ptáků k tomu, aby snesly vejce, vůbec nepotřebují samečka. Z takovýchto vajec se mladí nerodí, až na supa – z jeho neoplodněných vajec mohou se narodit mlád'tata. Basil připomene Pannu Marii a říká, že pokud ti, kteří tvrdí, že z panny se narodilo dítě, prohlašují toto za nepřirozené, necht' se podívají právě na případ supy.²⁵⁰

Ptákům byla nařízeno létat nad zemí, která jim poskytuje živobytí, a pod nebeskou klenbou, která je naším viditelným nebem. Máme tedy vyřešeno poletující ptactvo, plodnou zemi, moře oplývající svými živočichy.²⁵¹

Basil ptáky dále rozděluje na denní a noční. K nočním ptákům, jako jsou například výři nebo sovy řadí i netopýra, který podle něj jediný z ptactva má zuby. Také má kožnatá křídla, ale společná s ptáky je pro něj soudržnost a to, jak lne ke svým druhům.²⁵²

Podivuje se nad denními ptáky, nad tím, jakými zvláštnostmi někteří oplývají. Zmiňuje husy, které zachránily Řím, supy, kteří poznají, kdy nastane bitva a táhnou za vojskem, špačky, kteří po náletu kobytek spěchají je rychle pochytat.²⁵³

má chovat křesťan – nikdy neoplácet zlo zlem. Příkladem má být i vlastnost, kterou chválí u včel *Písmo* – pracovitost.

²⁴⁶ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.247.

²⁴⁷ *Tamtéž*, s.251.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s.253. Není pravdou, Basil vycházel z Aristotela a Ailiana.

²⁴⁹ *Tamtéž*.

²⁵⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.253.

²⁵¹ *Tamtéž*, s.255.

²⁵² *Tamtéž*.

²⁵³ *Tamtéž*, s.257.

Basil píše, že o zvláštích a divech světa okřídlených zvířat by mohl vyprávět celý den. Čeká však na něj ještě vyprávění o tvorstvu pozemském. Avšak po chvíli patriarcha vysvětluje, že toto vyprávění pro posluchače nebylo bez užitku.²⁵⁴ Navíc čím déle je zdržuje, tím déle chrání své lidi před zlem (uvědomuje si, že jakmile shromáždění rozpustí, poběží hned někteří hrát v kostky).

Pak ale přece jen ranní kázání ukončí a na rozloučení požehná naslouchajícím.

2.10 Kázání deváté

O tvorstvu suchozemském

Poslední Basilovo kázání se věnuje suchozemským zvířatům. Počátek však patří krátkému výkladu o alegoriích. Basil říká, že existují lidé, kteří *Písmo* vykládají jinak než obvyklým obecným způsobem. Pojmy jako „tráva“ či „ryba“ myslí něco jiného a hledají za slovy tajný smysl. Basil však rozhodně prohlašuje, že pro něj je zkrátka tráva travou a ryba rybou, nic víc. *Písmu* je třeba rozumět tak, jak je napsáno.²⁵⁵

„Necht' země vydá živou duši, dobytek, zvěř a plazy.“²⁵⁶ Nejprve Basil vysvětluje, že některé druhy živočichů se rodí přímo ze země, jako například cikády, žáby, nebo v Egyptě myši, kde se poté, co zaprší, ihned vyrojí z polí mnoho myší. Taktéž úhoři vznikají z bláta.²⁵⁷

A jak se to má s duší? Neznamena to, že před tím, než se objevila, dlela duše zvířat v zemi. Vznikla teprve až na Boží příkaz. Duše zvířat je nerozumná a je téhož druhu.²⁵⁸

Každé zvíře má jiné duševní schopnosti a vlastnosti. Vlk je nezkrotný, pes věrný, laň plachá.²⁵⁹ Ale všechna zvířata o sebe pečují svým vlastním vrozeným způsobem. Basil uvádí příklad medvěda, který poraněn přikládá si na rány diviznu, nebo želvy, která když sní zmijí maso, ochrání se před jeho špatnými účinky dobromyslí. Zvířata umí taktéž výborně předpovídat počasí a poznají, když se blíží jeho změna. Pak Basil jako obvykle vysvětluje, co si z tohoto můžeme vzít za příklad. Zvířata i přesto, že jsou nerozumná, mají smysl pro budoucí věci,²⁶⁰ a proto bychom se ani my neměli upínat na život přítomný a spíše hledět dopředu k věčnosti, která na nás čeká.

Každé zvíře od přírody má v sobě přichylnost k tomu, co je pro něj dobré. Podobně jsou na tom podle caesarejského patriarchy i lidé – všem se nám oškliví nemoc a bolest. Právě tak se

²⁵⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.261.

²⁵⁵ *Tamtéž*, s.265.

²⁵⁶ *Gn* 1,24.

²⁵⁷ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.267.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s.269.

²⁵⁹ *Tamtéž*.

²⁶⁰ *Tamtéž*, s.273.

od přirozenosti oškliví lidské duši zlo.²⁶¹ Duši se líbí to, co je jí vlastní – spravedlnost, rozum a uměřenost.

Dalším zajímavým tématem v tomto kázání je rodičovská láska. I tu ukazuje Basil na příkladu zvířat. Vždyť pokud zvířata jako třeba lvice nebo vlk svá mláďata tolik milují a bojují za ně, co je to jiného než důkaz toho, že vztahy mezi lidskými rodiči a dětmi by měly být neméně vřelé?

Zvířatům Bůh na oplátku toho, že nemají rozum, nadělil citlivou vnímavost. Tím Basil vysvětluje jev, že jehně mezi stovkami ovcí, které vypadají naprosto stejně, bezpečně pozná svou matku.²⁶² Je to důkaz toho, že přirozené schopnosti se nikdo nemusí učit a každé živé stvoření má v sobě stopy Boží moudrosti.

Pak Basil hovoří o psu. Pes nemá rozum, má ale smysly, které jsou natolik rozvinuté, že se rozumu vyrovnají.²⁶³ Pes je schopen uvažovat, po které stopě se má pustit, rozděluje-li se tato na několik různých stran –vylučovací metodou přijde na pravdu. Basil se ptá, oč nad něj vynikají lidé, kteří se svými výpočty a náčrty také odstraňují jednu premisu po druhé, aby se dobrali k pravdě.²⁶⁴ Pes má také dobrou paměť a je věrný, často následuje smrtí svého pána, který přišel o život. Toto psí chování zahanbuje všechny ty, kteří jsou nevděční k lidem, jež jim prokázali dobro.

Moudrost a prozíravost Stvořitele lze vidět i na zvířecí plodnosti. Ta zvířata, která podle Basila lze snadno ulovit, se množí rychle (například zajíc). Dravá zvířata mají naopak mláďat málo (lev).²⁶⁵ Dokonalost Božího úmyslu vidíme i na částech zvířecího těla. Dravci mají ostré zuby, přežvýkavci zase větší množství žaludků, aby mohli strávit dobře potravu.²⁶⁶ Mohutný slon má místo dlouhého krku chobot, kterým si dosáhne na potravu a na vodu. Má pevné nohy a klouby, a může se dožít až tří set let.²⁶⁷ Tedy vše, co na zvířatech najdeme, slouží nějakému účelu a nenachází se na nich vůbec nic zbytečného.

Poté Basil přistupuje (trochu váhavě) k výkladu stvoření člověka, na nějž přišla právě řada. Připouští, že vyznat se sám v sobě je velmi obtížné, ale zároveň hlásá, že pokud prozkoumáme pečlivě sami sebe, můžeme tím poznat Boha ještě lépe než z poznávání věcí okolních, jako je třeba země nebo nebe.²⁶⁸

²⁶¹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.275.

²⁶² *Tamtéž*, s. 277.

²⁶³ *Tamtéž*.

²⁶⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.277.

²⁶⁵ *Tamtéž*, s.279. Basil uvádí za příklad lva - lvíče prý při porodu roztrhá drápy dělohu.

²⁶⁶ *Tamtéž*.

²⁶⁷ *Tamtéž*, s.281.

²⁶⁸ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.285.

„I řekl Bůh: *Stvořme člověka.*“²⁶⁹ A zde Basil naléhavě poznamenává –Bůh řekl: „*Stvořme člověka,*“ ale komu to řekl? To, co se dříve ukazovalo jen zvolna a nenápadně, se teď v *Písmu* dostává do jasnějšího světla.²⁷⁰ Bůh zde jasně promlouvá k někomu, kdo mu pomáhá tvořit jeho velkolepé dílo.

„*K obrazu svému.*“²⁷¹ Bůh stvořil člověka ke svému obrazu. Basil vysvětluje, že Otec a Syn mají nutně jednu a tu samou podobu, utvářenou Bohu hodným způsobem, takže se nejedná o tělesnou postavu či podobné věci, ale o něco, co má božské vlastnosti.²⁷²

Člověk byl stvořen k obrazu Božímu, a ten je jenom jeden (z toho také vyplývá, že Syn je Otci nutně podoben).²⁷³

Tento krátký výklad však Basil ukončuje a své kázání uzavírá. V textu stojí, že slunce zapadá, to, co bylo zajímavé, se v tomto kázání načalo a Basil poznamenává, že zbytek vyloží s pomocí Ducha Svatého jindy. Popřeje posluchačům zdraví, těm, kdo upírají Kristovi Boží podobu vzkáže, ať se stydí, žid ať zpytuje své nitro²⁷⁴ a zbožní lidé ať se radují z učení pravdy. Basil naposled vzdá chválu Hospodinu, a tak jako všechna minulá kázání, končí i toto jeho posledním „Amen.“

2.11 Zhodnocení díla

Basilovo dílo, které spojuje různé prameny do živého a srozumitelného celku, si zajistilo „druhý život“²⁷⁵ pomocí milánského biskupa Ambrože (340?-397).

Význam Basilových homílií je vidět i na tom, že Ambrož, kterému se homílie velmi zamlouvaly, kázal obdobně a někdy také Basila citoval zcela doslovně.²⁷⁶ Ambrož také vytvořil latinskou paralelu Basilových homílií, která odkazovala na původní text shodným názvem *Hexaémeron* a stejně jako vzor sledovala cestu doslovného výkladu *Písma*.

²⁶⁹ Gn 1,26.

²⁷⁰ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.287.

²⁷¹ Gn 1,26.

²⁷² BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.289.

²⁷³ *Tamtéž*, s.291.

²⁷⁴ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.291.

V tomto kázání se nachází několik Basilových tvrzení, ze kterých lze vyčíst protižidovský postoj. Neshodne se s židy totiž na tom, ke komu Bůh Otec promlouvá – Basil tvrdí, že k Synovi, židé podle něj věří, že Bůh promlouvá k andělům. Basilovi připadá židovské vysvětlení absurdní, neboť pokud Bůh tvrdí: „*Stvořme člověka k obrazu svému,*“ musí jít o jednu jedinou podobu (toho, kdo promlouvá, a toho, ke komu je promlouváno) a to by v případě andělů a Boha Otce nemohlo platit.

²⁷⁵ SV. BASIL VELKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémeron*, s.10.

²⁷⁶ NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*, s.73.

Ambrožův spis považuje Daniel Škoviera za impozantní pomník spolupráce mezi východní a západní církví.²⁷⁷

Další, kdo na Basila navázal, byl jeho mladší bratr Řehoř, známý jako Řehoř z Nyssy. Basilův *Hexaéméron* zůstal nedokončený, chybí zde část o člověku, a Řehoř svůj spis *O stvoření člověka (De opificio hominis)* považoval za doplněk k Basilovu výkladu. Jde o antropologické pojednání a otázkou, kterou si Řehoř klade, je vysvětlit rozpor mezi stvořením člověka, které odpovídalo božskému záměru, a bídou, kterou lidé v životě prožívají.²⁷⁸

Podle Daniela Škoviery patří Basil Veliký se svým dílem, které překročilo hranice omezenosti jazyka i času, nepochybně mezi hlavní tvůrce světového písemnictví.

Už jen kvůli své umělecké stránce – Basilova plamenná kázání plná působivých obrazů dokázala povznést lid a zesílit náboženský život.

Basilova slova a věty jsou barvitě. Třeba zde, když Basil promlouvá o moři: „...*at' už se bíle pění v klidném bezvětří, nebo se nám, když jeho hladinu čerí lehký vánek, předvádí v barvě nachové či tmavomodré, a místo aby na břeh pevniny prudce naráželo, jenom jej jakoby něžně objímá.*“²⁷⁹

Basil má také smysl pro humor. V Kázání šestém promlouvá k tomu, kdo věří horoskopům a astrologii: „*Říkáš-li, že prapůvodní příčiny určující lidské životy pocházejí právě odtamtud (rozuměj z nebe rozděleného na dvanáct sekcí zvířetníku), jak můžeš lidské povahy charakterizovat podle dobytka, který chováme zde na zemi?*“²⁸⁰ Pak Basil ještě přirovnává proslovy astrologů k ovčímu bekotu.

Sjednocujícím prvkem jednotlivých kázání je kromě jejich formální stavby i způsob, jakým Basil promlouvá k publiku. V jeho díle je zcela jasně viditelná syntéza dosavadních vědeckých poznatků a biblického učení. To vše Basil podává s lehkostí jemu vlastní nejen těm, kteří byli vzděláni, ale především obyčejnému lidu, který naslouchal jeho kázáním.

Osoba caesarejského patriarchy musela být skutečně obdivuhodná. Nejen že všemi „pohanskými“ znalostmi a filosofickými systémy neopovrhoval a nezavrhoval je, naopak, dokázal se povznést nad to, co v těchto naukách podle něj správné není a vybrat z nich to, co je užitečné, jasné a vede k správnému duchovnímu životu.

²⁷⁷ SV. BASIL VELKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*, s.10.

²⁷⁸ KARFÍKOVÁ, LENKA. *Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1999. 315 s. Oikúmené. ISBN 80-86005-95-X, s.111.

²⁷⁹ BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*, s.137.

²⁸⁰ *Tamtéž*, s.189.

Jako hluboce věřící křesťan dal svým dílem posluchačům a nástupcům vzor, jak spojovat, ne rozdělovat, a jak navázat na minulost a sloučit ji s přítomností.

Jak dát do služby duchovnímu životu znalosti rétoriky a jak zviditelnit krásu slova a přiblížit a ukázat tak ostatním na svých příkladech dokonalost Božího stvoření.

Basilův komplexní výklad o stvoření světa je svého druhu ojedinělý, protože jde o skutečné umělecké dílo a podle Johanesse Quastena se v pozdní řecké literatuře nenachází žádná práce, která by se *Hexaémeronu* mohla co od rétorické dokonalosti rovnat.

ZÁVĚR

Když shrneme informace, které se objevily na předchozích stranách, zjistíme, kdo vlastně byl Basil z Caesareje, v jaké době žil, proti čemu bojoval, na jaká díla a představy o stvoření světa navázal, jak si ono stvoření světa představoval a jakým způsobem vykládal biblické sdělení.

Jak podle něj vše vzniklo - od počátku stvoření nebe, země, vzniku dne a noci, vznik rostlin, Slunce, Měsíce a zvířat až ke stvoření člověka.

Všimli jsme si, že ve vši kráse stvoření okolo sebe Basil spatřuje velikost a velkolepost Boha. Také jsme zjistili, že podle Basila co je krásné, je i užitečné.

Ve průběhu jednotlivých kázání si lze povšimnout Basilovy věcnosti, ale i schopnosti vzletu. Nabádá nás ke střízlivému přístupu a k nedůvěře k jakýmkoli báchorám.

Je schopen dobře argumentovat proti tomu, s čím nesouhlasí, a naopak dovede využít z jiných systémů a nauk to, co podporuje v člověku ctnost a vede jej k dobru.

V osobě Basila Velikého se kromě vrozené moudrosti, diplomatického taktu a ochoty pomáhat skrývala ještě jedna neméně výrazná stránka. Basil byl umělec. Svou schopnost nakládat se slovy a skládat je do působivých a okouzlujících celků dal do služeb křesťanské víry a výsledkem je jeho ohromující dílo, které po sobě zanechal. Tím působivější, že kromě dokonalé formální stránky oplývá hlubokým duchovním poselstvím.

Prameny a literatura

Prameny

- BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Přel. K. Korteová, 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2004. 301 s. Knihovna raně křesťanské tradice. Sv. IV. ISBN 80-7298-102-1.
- BIBLE. Ekumenický překlad. 2. vyd. Praha: Ekumenická rada církví v ČR, 1984.
- FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. *O stvoření světa, O gigantech, O neměnnosti boží*. Přel. M. Šedina, 1. vyd. Praha: Oikumene, 2002. 695 s. Knihovna antické tradice. Sv. 2. ISBN 80-7298-0386.
- PLATÓN. *Timaios, Kritias*. Přel. F. Novotný. 3. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2008. 127 s. Platónovy dialogy. Sv. 17. ISBN 80-86005-07-0.

Literatura

- CAMPENHAUSEN, HANS VON. *The fathers of the church*. 2. vyd. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc. 2000. 327 s. ISBN 1-56563-095-5.
- DOSTÁLOVÁ, RŮŽENA. *Byzantská vzdělanost*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 413 s. Kulturní historie. ISBN 80-7021-409-0.
- GRANT, MICHAEL. *Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.* Přel. E. Ornátová a M. Amlerová. 1. vyd. Praha: BB Art, 2002. 387 s. Přel. z: The Roman emperors. ISBN 80-7257-731-X.
- JEŽEK, VÁCLAV. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. ISBN 80-8068-318-2.
- KARFÍKOVÁ, LENKA. *Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1999. 315 s. Oikúmené. ISBN 80-86005-95-X.
- LANE, TONY. *Dějiny křesťanského myšlení*. Přel. Jiří Bartoň a kol. aut. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. 286 s. Přel. z: The lion book of Christian Thought. ISBN: 80-85495-47-X.
- NOVÁK, JOSEF J. *Patristická čítanka*. 2. vyd. Praha: Ústř. církevní nakladatelství, 1988. 105 s. Teologické studie.
- NOVOTNÝ, JIŘÍ. *Basil Veliký a jeho doba*. 1. vyd. Olomouc: Refugium-Velehrad, 1999. 179 s. Prameny spirituality. Sv. III. ISBN 80-86045-39-0.
- PATOČKA, JAN. *Nejstarší řecká filosofie. Přednášky z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. 360 s. ISBN 80-7021-195-4.

QUASTEN, JOHANNES. *Patrology*. Allen: Christian classics, An RCL Company, 1999. 605 s. Sv. III. ISBN 0-87061-086-4.

ST BASIL THE GREAT: *On the human condition*. 1. vyd. Creastwood: St.Vladimir's seminary press, 2005. 126 s. Popular patristic series. Sv. 30. ISBN 0-88141-294-5.

SV. BASIL VEĹKÝ. *Povzbudenie mladým. Listy I. (R.357-374)*. Přel. Daniel Škoviera. 1. vyd. Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 1999. 297 s. Patrimonium. Sv. 1. ISBN: 80-88774-60-8.

SV. BASIL VEĹKÝ. *Listy II. (R.375-378). Hexaémereon*. Přel. Daniel Škoviera. 1. vyd. Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 2002. 295 s. Patrimonium. Sv. 2. ISBN: 80-89007-25-2.